

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra historie

Bakalářská práce

Denisa Dušková

Postavení a činnost státní a skryté církve v Československu v letech 1968-1989

Status and Activities of the Official and the Underground Church in Czechoslovakia in the 1968-1989 Period

Praha 2018

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Poděkování :

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce, panu prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost během celého procesu vypracovávání této bakalářské práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25.března 2018

Denisa Dušková

Klíčová slova (česky):

církev; socialismus; výslechy; Koinotes; mikrohistorie; protikomunistický odboj; náboženství; Felix M. Davídek; skrytá církev; ateizace; totalita

Klíčová slova (anglicky):

Church; Socialism; Interrogations; Koinotes; Microhistory; Anti-communist Resistance; Religion; Felix M. Davídek; underground Church; Atheization; Totality

Abstrakt (česky):

Cílem této bakalářské práce je zmapovat poválečný vývoj skryté a oficiální církve na území Československa, a to konkrétně v letech 1968-1989. Práce je zaměřena především na činnost a postavení římskokatolické církve a jejího vztahu ke komunismem řízenému státu. Práce se pak zabývá převážně neoficiálními církevními aktivitami a podzemními skupinami, zejména společenstvím Koinótés vedeným klíčovou postavou skryté církve, Felixem M. Davídkem. Ústředním pramenem je pak soubor výslechových protokolů pořádaných Státní bezpečností zabývajících se tajnými církevními aktivitami společenství utvořeného kolem biskupa Fridolína Zahradníka.

Abstract (in English):

The goal of this thesis is to examine post-war development of undercover and official church in Czechoslovakia, specifically between years 1968-1989. This thesis is focused mainly on activity and status of Roman Catholic Church and its relation to the state governed by communism. Thesis deals mostly with unofficial ecclesiastical activities and underground groups, in particular with Koinótés community led by key figure of secret church, Felix M. Davídek. The main source is a set of interrogation protocols made by State Security police dealing with the secret ecclesiastical activities of the community formed around Bishop Fridolin Zahradnik.

1 OBSAH

2	ÚVOD	9
3	SOUČASNÝ STAV BĀDÁNÍ NA TOMTO POLI.....	11
4	CÍRKEV PO ROCE 1948	15
4.1	50. léta.....	17
4.1.1	Akce K	18
4.1.2	Akce P.....	18
4.1.3	Litoměřický seminář	20
4.1.4	Velehradský výbor katolického duchovenstva	21
4.2	60. léta.....	21
4.2.1	Pražské jaro 1968.....	22
4.3	70. léta.....	22
4.4	80. léta.....	24
5	SKRYTÁ CÍRKEV	25
6	FELIX MÁRIA DAVÍDEK A SPOLEČENSTVÍ KOINÓTÉS.....	27
6.1	Mládí.....	27
6.2	Studia.....	28
6.3	Uvěznění.....	28
6.4	Mírovská univerzita	29
6.5	Amnestie.....	31
6.6	Návrat z vězení	31
7	KOINÓTÉS.....	32
7.1	Fungování Koinótés	32
7.2	Řízení Koinótés.....	35
7.3	Svěcení.....	36
7.3.1	Biskup Shaffran	36
7.3.2	Mexické fakulty	37
7.3.3	Svěcení v rámci Koinótés	38
7.4	Rok 1968.....	39
7.5	Biritualismus.....	39
7.6	Kobeřický synod-svěcení žen	41
7.7	Rozštěpení Koinótés	42
7.8	Zákaz činnosti.....	43
7.9	Davídek a StB	43

8	ROZBOR PŮVODNÍHO PRAMENE- VÝSLECHŮ STB.....	45
8.1	Fridolín Zahradník	46
8.2	Milan Beran	47
8.3	Václav Netuka, Stanislav Hájek.....	47
8.4	Fungování Zahradníkovy skupiny.....	47
8.5	Chata ve Zdobnici	48
8.6	Chata Rozsička	48
8.7	Náboženské učení ROVES	49
8.8	Literatura a samizdat	49
9	DALŠÍ PODZEMNÍ SKUPINY	51
9.1	Václav Dvořák	51
9.2	Pražská Rodina.....	51
9.3	Slovensko.....	52
9.3.1	Společenstvo Fatima	52
9.3.2	Hnutí Nazaret.....	53
10	SITUACE PO ROCE 1989	55
10.1	I. Výzva.....	56
10.2	Normy.....	58
11	ZÁVĚR	60
12	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	63

Seznam zkratk:

ČSR-Československá republika

ES-Ecclesia silentiae

KSČ-Komunistická strana Československa

NDR-Německá demokratická republika

PTP-Pomocné technické prapory

StB-Státní bezpečnost

ÚAV NF-Ústřední akční výbor Národní fronty

ÚV-Ústřední výbor

2 ÚVOD

Tato bakalářská práce se na následujících stránkách bude snažit přiblížit situaci oficiální a skryté církve¹ ve vztahu ke komunistickému režimu v Československu v období let 1968 až 1989. Kvůli historickému kontextu bude nutné toto časové vymezení, v některých částech práce, dále rozšířit na celé období komunistické moci v Československu 1948-1989 a porevoluční 90. léta.

Přestože se práce bude zabývat převážně podzemní a oficiální římskokatolickou církví, bude se snažit zohlednit i další křesťanské proudy² působící na území tehdejšího Československého státu a zodpovědět otázku, zda byl postoj komunistického režimu ke všem stejný, či odlišný. Zde bych mimo jiné čerpala i z osobních vzpomínek evangelického faráře Mgr. Zdeňka Bárty³, s nímž jsem se osobně setkala a o této problematice hovořila.

Téma práce jsem si zvolila proto, abych rozšířila dosud podle mě nedostatečně zpracovanou problematiku, týkající se skrytých struktur církve, a zároveň se pokusila jako církevně či politicky nezainteresovaný pozorovatel nezávislým badatelským rozbořem zhodnotit vztahy podzemní a nadzemní politiky církve a Vatikánu ke komunistickému režimu; a naopak jeho vztah ke křesťanským institucím a církevním činitelům.

Práce se nejprve bude snažit přiblížit období stručnou historickou rekapitulací nejdůležitějších událostí, týkajících se církve, po převratu v únoru 1948 do konce 50. let. Následně bude velká část textu soustředěna na probouzející se skryté řeholní aktivity v rámci vzdělávání kněží a další církevní činnosti různých skupin a společenství. Zde se práce zaměří na rozbor těch nejvlivnějších. Na společenství Koinótés a jeho ústřední postavu tajného biskupa Felixe Máriu Davídka, na skupinu soustředěnou kolem římskokatolického kněze Václava Dvořáka a na odštěpenou skupinu moravské skryté církve utvořené kolem biskupa tajné církve Bedřicha

¹ Skrytá církev-všechny neoficiální církevní činnosti/společenství (v rámci římskokatolické církve) fungující ilegálně v komunistickém Československu v letech 1948-89

² Řeckokatolická církev, Českobratrská církev evangelická, Reformovaná církev, církevní řády a řehole (Dominikáni, Františkáni, Premonstráti, Jezuiti, Saleziáni, Piaristi, Kapucíni atd.)

³ Mgr. Zdeněk Bárta-farář Českobratrské církve evangelické působící v Ústeckém kraji, senátor v Litoměřickém okrese v letech 2000-2006

Provazníka. Rovněž se práce bude zabývat společenstvím řeckokatolického kněze Fridolína Zahradníka, jehož činnost se budu snažit zrekonstruovat na základě výslechových spisů Státní bezpečnosti (dále jen StB). Dále bych se pak krátce věnovala tzv. Pražské obci⁴. Krátký prostor bude věnován i srovnání úrovně vzdělávání kněží. Zde proti sobě budu porovnávat režimem ovládaný litoměřický seminář a protistátní utajované vzdělávání. Dále bych ráda věnovala samostatný prostor situaci na Slovensku, tamním hnutím (Př. Nazaret, Fatima) a klíčovými osobnostem slovenské podzemní církve, a snažila se zhodnotit, zda komunistický režim přistupoval ke slovenské části ČSR stejně jako k českým zemím, nebo zde byly nějaké odlišnosti. V závěru bych pak chtěla rozebrat postoj Vatikánu jak ve vztahu k československému režimu a tzv. oficiální církvi, tak jeho postoj ve vztahu k církvi skryté, a zvláště jeho porevoluční stanoviska v 90. letech 20. století.

⁴ Pražská obec-tajné církevní společenství, vzniklé za účelem vzdělávání nových kněží, v Praze v 70. letech 20. století. Jeho vůdčí osobností byl římskokatolický kněz Václav Komárek a po něm ženatý kněz Jan Konzal.

3 SOUČASNÝ STAV BĀDÁNÍ NA TOMTO POLI

Obecně lze říci, že bádání o problematice církve v období komunistického útlaku je problematické a citlivé téma. Jednak se autoři musejí potýkat s nedostatkem literatury a přístupných materiálů, ať už kvůli tomu, že z komunistického období se nepodařilo tyto materiály zachovat, nebo je stát či samotná církev v čele s papežským stolcem není ochotná zpřístupnit. Důvodem je převážně snaha udržet si politickou moc, neboť není možné přiznat se ke všem křivdám a pochybením v minulosti, ať už ze strany státu či církve, tak, aby to neovlivnilo současnost. Dalším problémem je citlivost tématu s ohledem k ještě žijícím pamětníkům z té doby, zvláště těch, kteří jsou stále aktivní v politické či duchovní sféře, a mohlo by to na jejich personu mít negativní dopad. Právě výpovědi pamětníků jsou pro historiky jedním z nejdůležitějších zdrojů, ač ani ty nelze považovat za bezproblémové a pravdivé zdroje. Je nutné zde počítat se zkreslováním informací na základě špatné paměti, vynecháváním kompromitujících či osobních informací. Méně zanedbatelnou roli ovlivňující pohled pamětníka hrají i jeho vlastní pocity a přesvědčení. Je tudíž třeba umět s tímto úskalím pracovat a neustále ho mít na paměti.

Ovšem je třeba konstatovat, že stav odtajněných materiálů se postupem času zlepšuje a příběhy skryté církve přestávají být takové tabu. O tom svědčí i stav bádání v posledních letech, kdy se objevuje větší množství prací, zabývající se touto problematikou, než tomu bylo kupříkladu v 90. letech, kdy se poprvé mohli legálně autoři tímto námětem zabývat. Se zajímavou tezí přichází biskup tajné církve Stanislav Krátký, který říká, že je třeba ocenit důkladnou dokumentaci StB, která byla velmi přesně informována o většině skrytých činností církve, které by jinak byly zapomenuty, a stává se tak jedním z nejhodnotnějších pramenů té doby. Zde se nabízí otázka, co se s těmito prameny stalo. Mnoho jich bylo nenávratně zničeno samotnou Státní bezpečností a z těch, které se dochovaly, je velká část ještě nezpracována v archivech. Zde vidím potencionální půdu pro další výzkumy. Ovšem je třeba brát v potaz, z jakého prostředí tyto prameny vzešly, že byly ideologicky zkreslovány komunistickou érou a vyslychaní většinou odpovídali pod fyzickým a psychickým nátlakem. Tudíž i k těmto pramenům autoři musí přistupovat kriticky a s určitou rezervou, což se v této práci pokusím demonstrovat

na příkladu výsledků StB, vedených při vyšetřování skupiny tajných kněží kolem Fridolína Zahradníka.

Dalšími cennými zdroji může být jednak osobní korespondence jednotlivých aktérů doby, jež se v menší míře dochovala v soukromých archivech⁵ dále dobový tisk (například časopis *Studie*⁶, vycházející 1958-1991 v Římě) a samizdat, množený na cyklostylech⁷, či dokonce magnetofonové pásky a samozřejmě fotografie. Cenné informace přinášejí i rozhlasové (vysílání Svobodné Evropy, Hlasu Ameriky) a televizní záznamy (například videonahrávka svatořečení Anežky České⁸). Rovněž samotné církevní archiválie v jednotlivých diecézích přináší další poznatky ze života a fungování tehdejší církve.

Pokud se podíváme na seznam prací, lze říci, že tématem církve v období komunismu se zabývali doposud převážně církevní historici a historici obecně, nebo studenti religionistiky a teologických fakult. Jak jsme nastínili dříve, z období 1948-1989 se nám nedochovala žádná ucelená práce zabývající se problematikou církve, jelikož psát nezávisle o soudobých dějinách v Československu tehdy nebylo možné⁹. S prvními komplexními pracemi a rozbory (mimo exilová díla) se tudíž setkáváme až po roce 1989.

Z českých nejvýznamnějších historiků zabývajících se problematikou vztahu režimu a církve je nutné zmínit práce Karla Kaplana¹⁰, který zpracovává především 40. a 50. léta, dále Jiřího Hanuše¹¹, jenž ve spolupráci s Petrem Fialou¹² sepsal, mimo jiné, jednu z nejobsáhlejších a nejpodrobnějších publikací týkající se

⁵ LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999-str. 10.

⁶ *Studie*-katolický časopis vydávaný v letech 1958-1991 Křesťanskou akademií v Římě, publikovali zde např. Václav Havel, Dr. Karel Skalický, Václav Malý, František Tomášek atd.

⁷ Cyklostyl-přístroj na rozmnožování písemností

⁸ Anežka Přemyslovna (1211-1282) - dcera českého krále Přemysla Otakara I.

⁹ HANUŠ, J., *Lze pěstovat církevní historiografii v časech pronásledování?* In: MAČALA, P., MAREK, P., HANUŠ, J., *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, I. Vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

¹⁰ Doc. PhDr. Karel Kaplan CSc.- český historik zabývající se dějinami poválečného Československa

¹¹ Prof. PhDr. Jiří Hanuš Ph.D. - český historik zabývající se 19. stoletím a církevními dějinami

¹² Petr Fiala-český politolog, politik

společenství Koiótés kolem tajného biskupa Felixe M. Davídka¹³. Dále je důležité zmínit knihu Ondřeje Lišky¹⁴, která navazuje na poznatky Fialy a Hanuše, dále je rozvíjí a zasazuje do širšího kontextu. Mezi Liškou a autorskou dvojicí Fialy a Hanuše je patrná jistá ambivalence v postojích a stanoviscích ohledně konání oficiální církve a Vatikánu. Liška zde stojí spíše na straně oficiální, zatímco Fiala a Hanuš více sympatizují s podzemními strukturami¹⁵. Projevují se zde i nepatrné názorové odlišnosti na samotného Felixe M. Davídka, což nám na jeho postavu ve výsledku dává mnohem komplexnější a střízlivější pohled.

Také nesmíme opomenout práci novináře Jana Mazance, který se podílel na zpracovávání výpovědí některých pamětníků (Př. s Václavem Dvořákem či Stanislavem Krátkým). Jedním z nejvíce přispívajících k dané problematice je v současnosti katolický měsíčník *Getsemany*, vzniklý po revoluci pod názvem *Ecclesia silentiae* (ES)¹⁶, jehož současným šéfredaktorem je Jan Spousta.

Rovněž na Slovensku vznikla řada publikací snažící se zmapovat předrevoluční církevní situaci. Počátky útlaku na Slovensku kupříkladu ve svých knihách rozebírá archivář a historik Ján Milan Dubovský¹⁷, dále Václav Vaško (*Neumlčená*¹⁸), František Vnuk¹⁹, František Mikloško²⁰, I. A. Petranský²¹, Anton Hlinka (*Sila*

¹³ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 368 str.

¹⁴ LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999, 207 str.

¹⁵ NEDOROSTEK, M., *Obraz moravské skryté církve v historiografii*, In: MAČALA, P., MA-REK, P., HANUŠ, J., *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, I. Vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

¹⁶ *Ecclesia silentiae*-z lat. Mlčící církvev

¹⁷ Např. DUBOVSKÝ, J. M., *Akcia kláštoru. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949-1952.*, Martn: Matica slovenská, 1998.

¹⁸ VAŠKO, V., *Neumlčená. Kronika Katolíckej cirkve v Československu po Druhej svetovej válce, I-II.*, Praha: ZVON, 1990, 268 str.

¹⁹ František Vnuk-slovenský historik (VNUK, F., *Dokumenty a postavení Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945-1948*, Martin: Matica slovenská, 1998.)

²⁰ publicista, RNDr. František Mikloško-slovenský politik

²¹ PETRANSKÝ, I. A., *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945-1946*, Nitra: Garmond, 2001, 318 str.

slabých a slabosť silných)²² a další. Normalizačnímu období se pak kupříkladu v díle *Od barbarskej noci-Na slobode* věnuje i biskup Ján Ch. Korec²³. V této práci pak vycházím především z knih Jana Peška a Michala Barnovského²⁴. Okrajově využívám i práci Mariána Gavendy *Fortes in Fide*²⁵, která mapuje zásadní události, jež potkaly církve na Slovensku v letech 1948-89 a osoby s tím spjaté

Dále považuji za nutné zmínit přínos zahraničních studií, článků a knih zabývajících se skrytou církví v Československu jako celku, či jednotlivými problémy nebo osudy konkrétních osob s církví souvisejících.

²² HLINKA, A., *Sila slabých a slabosť silných*, Tatran, 1990, 304 str.

²³ KOREC, J. CH., *Od barbarskej noci*, Bratislava: LÚČ, 1990, 379 str.

²⁴ PEŠEK, J., BARNOVSKÝ M., *V zovretí normalizácie*, VEDA, 2016, 230 str., PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M., *Pod kuratelou moci*, VEDA, 2010, 292 str.

²⁵ GAVENDA, M., *Fortes in Fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969-1989*, Trnava: Dobrá kniha, 2014, 461 str.

4 CÍRKEV PO ROCE 1948

Po únoru 1948, kdy dochází ke komunistickému převratu v Československu, je to právě církev, kdo se díky své ještě tehdy početné základně věřících (obzvláště na Slovensku) stává hlavním ideologickým konkurentem nově nastoleného režimu. Zpočátku ještě komunisté doufali, že se jim podaří církevní ideologii a její širokou základnu využít ve svůj prospěch. Tyto představy však církevní představitelé v čele s tehdejším arcibiskupem Josefem Beranem vyvrátili již 4. března 1948 pastýřským listem, v němž odmítli uznat legitimitu nového režimu a zároveň vystoupili proti účasti kněží v politickém životě. To zkrátilo komunistickým představitelům plány, jelikož právě s podporou tzv. vlasteneckých kněží²⁶ v čele s římskokatolickým knězem Josefem Plojharem²⁷ již počítali. Biskupové v čele s arcibiskupem Beranem ovšem nehodlali ustoupit a pro stále pokračující politickou aktivitu těchto kolaborujících kněží se rozhodli pro jejich následnou exkomunikaci (12.června 1948), což vedení KSČ bralo jako výzvu k otevřené válce.

První kroky tedy komunističtí představitelé proti církvi zahájili již záhy, když započali provádět tzv. čistky vůči jejím stoupencům, a to zejména v oblasti školství a vzdělávání, kde se stále ještě angažovalo velké množství věřících, zejména katolíků. Čistky rovněž postihly věřící pracující na vědeckých pracovištích či jiných vysokých pozicích, kde byli postupně nahrazeni politicky spolehlivějšími pracovníky²⁸. Následovalo zastavení časopisu *Katolík*²⁹ a postupně po něm došlo k likvidaci veškerého katolického tisku, katolických nakladatelství a dalších katolických spolků či organizací, hlavně těch, co měly početnější základny či nějakým způsobem měly možnost vlivu na výchovu mladých lidí (např. Tělovýchovná jednota Orel).

²⁶ Vlastenečtí kněží-skupina kněží otevřeně kolaborujících s komunistickým režimem, členové Mírového hnutí katolického duchovenstva a Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (katolická hnutí kněží spolupracujících s komunistickým režimem)

²⁷ Josef Plojhar-československý politik (člen Československé strany lidové)

²⁸ PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M., *Pod kuratelou moci*, VEDA, 2010., str. 37.

²⁹ *Katolík*: list pro kulturu a život z víry-katolické periodikum vycházející na území ČSR v letech 1945-1948

Definitivně si svou pozici režim potvrdil 21. 4. 1948 přijetím zákona o jednotné škole, jenž se týkal všech základních a středních škol, které od té doby podléhaly pouze státu. Církevní vzdělávání bylo tak oficiálně zcela potlačeno³⁰. Další ránu pak režim církvi udělil, když přijal zákon upravující pozemkovou reformu, a připravil ji tak i o zbytky církevní půdy, kterou již předtím částečně zkonfiskoval pomocí tzv. Ďurišových zákonů³¹. Církev tak přišla o své hospodářské zdroje, což mělo citelný dosah na její fungování.

Další oslabení církevních pozic pak měl pod záštitou Ústředního akčního výboru Národní fronty (ÚAV NF) vést ministr spravedlnosti Alexej Čepička, který se podílel na vypracování taktiky, kterou by postupně komunisté církev dostali do úplného područí státu. Prioritou bylo odtrhnutí místní církve a jejích představitelů od jejího centra, Vatikánu. Právě v ochlazení vztahů s Vatikánem, posílení vnitřních rozporů v samotné místní církvi a jejím ekonomickém připoutání ke státu viděl Alexej Čepička nejlepší cestu, jak se svého ideologického konkurenta nejlépe zbavit.

Papežský stolec se na vzniklou situaci snažil reagovat pozváním arcibiskupa Josefa Berana a biskupa Štěpána Trochty do Vatikánu, kde jim již na podzim 1948 sám papež Pius XII. údajně udělil tzv. Mexické fakulty³², o jejichž kanonické právo se opíralo svěcení tajných kněží a biskupů v ČSR, a to zejména v době normalizace.

Nové československé státní zřízení svými dalšími kroky na jaře 1949 upevnilo ještě více svou moc, když při ÚAV NF byla zřízena Komise pro církevní záležitosti-tzv. Šestka. Členové této komise (Alexej Čepička, Zdeněk Fierlinger, Jiří Hendrych, Václav Kopecký, Vladimír Clementis, Viliam Široký) pak během dvou let převzali díky tvrdým praktikám (internace/vězení) kompletní kontrolu nad biskupy a jednotlivými řády, v čemž je podpořil i nově vzniklý (14. 10. 1949)³³. Státní úřad

³⁰ O vývoji na Slovensku podrobněji v PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M., *Pod kuratelou moci*, VEDA, 2010, str. 40., nebo v knize VNUK, F., *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie: 1967-1971*, Matica slovenská, 2001.

³¹ Július Ďuriš-československý politik, ministr zemědělství a financí v poválečném období. Ďuriš 4. dubna 1947 vyhlásil Hradecký program, jenž měl udělat radikální změny ve vlastnictví půdy (odebrání půdy Němcům, úprava předchozí pozemkové reformy, zavedení zemědělské daně)

³² Mexické fakulty-papežem udělené výjimky, které umožňují biskupům v totalitních režimech provádět samostatné úkoly, bez jeho předchozího schválení

³³ 14. 10. 1949 byl přijat i zákon o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností

pro věci církevní, v jehož čele působil A. Čepička³⁴ a od roku 1951 Z. Fierlinger³⁵, kteří zavedli nový systém, v němž duchovní pro vykonávání své práce potřebovali souhlas státu. Toto opatření vedlo následně k tomu, že tzv. vlastenečtí kněží (př. Josef Plojhar, Bohuslav Černocký) se začali angažovat v tzv. státní Katolické akci (název byl ukraden z tzv. Katolické akce-volného sdružení katolíků a laiků). Tato státní organizace (vzniklá 10. června 1949) se snažila podryvat autoritu Vatikánu a ještě více připoutat místní církve ke státu, na což kardinál Beran společně s biskupy reagoval o pět dní později (15.června 1949) v pastýřském listě nesoucím název Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky, v němž Katolickou akci odsoudil. Jeho počínání pak stvrdil papež, když pod hrozbou exkomunikace pohrozil všem, kdo by do této organizace vstoupili či ji nějakým jiným způsobem podporovali. Následně se (1. července 1949) pod stejnou hrozbou (exkomunikace) obrátil ke všem věřícím, kteří by chtěli i nadále podporovat komunistický režim.³⁶ Tuto výhrůžku je však nutné brát s rezervou a spíše jen jako symbolický akt, jelikož hlavně v pozdějším období by nebylo možné exkomunikovat všechny věřící, protože se to týkalo většiny společnosti, která byla komunisty determinována. Je nutné zmínit, že Katolická akce ovšem nepřinesla kýžené výsledky a zhruba po roce se sama rozpadla.

4.1 50. LÉTA

Na základě pro režim ne úplně uspokojivých výsledků v církevní oblasti se komunističtí představitelé rozhodli v roce 1950 přejít k tvrdší formě perzekuce. Ti, kdo nebyli ochotní s režimem kolaborovat, byli stále častěji pronásledováni a perzekuováni. Většina významných osobností angažujících se v církevních záležitostech byla uvězněna či internována v pracovních táborech; v mírnějších případech jen přesunuta z domovské lokality do neznámého prostředí, kde nikoho neznali a neměli vybudovanou síť kontaktů, na kterou by mohli svým konáním působit. V této době se setkáváme s novým fenoménem tzv. vykonstruovaných procesů³⁷, kterým neunikli ani mnozí představitelé církve. Příkladem za všechny

³⁴ Alexej Čepička-politik (člen Komunistické strany Československa), ministr spravedlnosti

³⁵ Zdeněk Fierlinger-politik (nejprve za stranu Sociálně demokratickou, později za ČSSD a KSČ)

³⁶ KAPLAN, K., *Těžká cesta-Spor Československa s Vatikánem 1963-73*. Brno 2001, 180 str.

³⁷Vykonstruovaný proces (monstrproces)- medializovaný soudní proces, který má mnohdy až divadelní prvky, často bývá zinscenovaný a nespravedlivý

může být kauza s Josefem Toufarem a dalšími kolem tzv. Číhošťského zázraku³⁸ či proces Machalka a spol.³⁹, v němž bylo k trestu odnětí svobody odsouzeno 10 řeholníků. Na Slovenském území pak mezi nejznámější procesy můžeme zařadit akci z ledna 1951, kdy byli k trestu odnětí svobody odsouzeni biskupové Ján Vojtaššák, Michal Buzalka a Pavol Gojdič.⁴⁰ Tyto procesy se ovšem nedají srovnat s rozsahem akcí, jenž režim následně podnikl proti řeholníkům a řeckokatolické církvi.

4.1.1 Akce K

Jako první se režim rozhodl skoncovat s mužskými řeholními kláštery. Událost probíhající v noci ze 13. na 14. dubna 1950 dostala krycí název Akce K (kláštery) a došlo při ní k nezákonnému zavření přes 200 klášterů a řeholních domů. Tamní řeholníci (týkalo se to přibližně 2300 lidí) byli násilně přesouváni do sběrných klášterů (př. premonstránský klášter v Želivě či Bohosudov), které měly podobu koncentračních či pracovních táborů. Následně byli někteří řeholníci přesunuti k PTP⁴¹ či do vězení, odkud se většinou vrátili až po amnestii v 60. letech. Zabrané kláštery se staly státním majetkem. Na tuto akci pak komunisté plynule navázali tzv. Akcí Ř (řehole), což byla ženská obdoba akce K. Akce Ř ovšem byla dlouhodobějším procesem, jelikož režim narazil na překážku v podobě toho, že mnoho řeholnic se podílelo na práci ve zdravotnických zařízeních a nebylo je snadné nahradit.

4.1.2 Akce P

Dalším konkurentem v očích komunistů, se kterým se bylo nutno vypořádat, byla řeckokatolická církev. Tak zvanou Akcí P (návrat k pravoslaví) byla na prešovském

³⁸ 11. 12. 1949 v obci Číhošť došlo k údajnému zázraku, když se zde při kázání faráře Josefa Toufara několikrát sám pohnul kříž na hlavním oltáři. Toufar pak byl StB obviněn, že zázrak zinscenoval a byl kvůli tomu předveden k několika výslechům, při nichž byl krutě mučen-následkům mučení nakonec podlehl životem

³⁹ Vykonstruovaný proces, při němž bylo uvězněno 10 členů řeholnického řádu za jejich údajnou protistátní výzvědnou činnost pro Vatikán. Proces sloužil jako záminka, kterou komunistický režim chtěl zdůvodnit jeho následující akci-likvidaci klášterů

⁴⁰ Více o procesu v knize PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M., *Pod kuratelou moci*, VEDA, 2010., str. 55-7 a str. 92-3.

⁴¹ PTP-pomocné technické prapory (vojenské tábory nucených prací)

soboru⁴² 28. dubna 1950 řeckokatolická církev v ČSR zakázána⁴³. Věřící pak byli násilně začleňováni do církve protestantské, což vedlo zejména na konci 60. let k velkým rozporům, zejména na Slovensku. K nim docházelo především proto, že do té doby se státem protěžovaná pravoslavná církev musela smířit s tím, že v období tzv. Pražského jara byla řeckokatolická církev znovu oficiálně obnovena a tudíž se část jejích věřících vracelo k své původní církvi. S tím souvisel i fakt, že pravoslavná církev byla nucena se vzdát i části svého majetku (jednalo se především o sakrální stavby). Rozdělování majetku bylo v kompetenci komise, jež byla pro tyto účely nově vytvořena. Ta následně rozhodovala jak o přerozdělení majetku, tak o udělování státního souhlasu k výkonu pastorační činnosti. V praxi to vypadalo tak, si jednotlivé obce nejprve u komise musely zažádat o povolení ke zřízení řeckokatolických farností. Po schválení takovéto žádosti se nadále obce rozdělovaly do tří kategorií. Na obce, které nespádaly již pod protestantskou církev a místní obyvatelé se všichni hlásili k řeckokatolické církvi, dále na obce, které již byly protestantské, ale všichni obyvatelé si přáli přestoupit zpět k řecko-katolictví a na obce v nichž obyvatelstvo bylo konfesijně rozděleno. S prvními dvěma modely většinou nebyly výrazné problémy, takovéto obce byly poměrně záhy začleněny k řeckokatolické církvi. Potíže byly hlavně u třetí skupiny obcí, kde věřící nebyli ve svém vyznání konfesijně jednotní. Zde se postupovalo většinou tak, že stát provedl průzkum kolik procent obyvatelstva se v dané obci hlásí k řeckokatolickému vyznání a kolik k protestanství a následně přidělil majetek pod správu té církve, která měla převahu, nebo se snažil dojít k vzájemné dohodě mezi těmito skupinami a přimět je ke společnému užívání kostelů/far, což se věřícím nelíbilo. Stát se v následných sporech spíše přikláněl na stranu pravoslavné církve a vzniklé rozpory, vedoucí často až k násilí dával za vinu většinou řeckokatolické církvi. Až na pár výjimek se tyto spory vyřešily do roku 1970.⁴⁴ Plnou nezávislost pak řečtí katolíci získali až po Sametové revoluci v listopadu 1989.

⁴² HORKAJ, Š., PRUŽINSKÝ, Š., *Pravoslávna cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí: Ludia, události, dokumenty.*, Prešov, 1998., str. 188.

⁴³ VNUK, F., *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie: 1967-1971*, Matica slovenská, 2001., str. 176-9.

⁴⁴ PEŠEK, J., BARNOVSKÝ M., *V zovretí normalizácie*, VEDA, 2016., str.35-6.

4.1.3 Litoměřický seminář

V roce 1950 došlo ještě ke dvěma významným událostem. Za první lze označit přijetí nového zákona (16. března 1950), který podřídil bohoslovecké fakulty Státnímu úřadu pro věci církevní. Olomoucká teologická fakulta byla zrušena a veškeré studium bohosloví se v ČSR soustředilo pouze ve dvou lokalitách, a to do Bratislavy a Prahy, odkud bylo nadále přesunuto v roce 1953 do Litoměřic, kde vznikl nový litoměřický seminář, jenž už byl plně podřízen komunistickým představám. Lze tedy konstatovat, že během roku 1950 došlo k prudké redukci teologického studia, jelikož mimo olomouckou teologickou fakultu byla zrušena i další čtyři diecézní bohoslovecká studia a dvě řeholnická bohoslovecká učiliště. Počet studentů tak klesl během roku jen na 17% a počet učitelů na 14%. Jednak proto, že neprošli kádrovým řízením, a také z toho důvodu, že studenti ani učitelé nechtěli na reformovanou pražskou fakultu nastoupit, protože podle biskupů prý nebylo dodrženo kanonické právo, a tudíž studium na pražské univerzitě zakázali. Komunistům se nakonec podařilo dojít ze strany církve k ústupku, když byl kardinál Beran donucen vydat souhlas, že se zde může učit a studovat. Ovšem většina studentů se zde vzdělávat stejně nechtěla, protože nevěřili, že to je legitimní. Po přesunu do Litoměřic (z důvodu, že se prý jedná o nejméně religiózní oblast, a tudíž zde studium nejméně uškodí) si seminář ještě nějakou dobu, hlavně díky stále ještě kvalifikovaným lidem, jako byli například biskup Jan Lebeda či učitel Jan Merel, dokázal udržet jakousi kvalitu a úroveň; ta ovšem postupně rapidně poklesla. Mimo litoměřický seminář zde nefungovala žádná oficiální alternativa, což vedlo k tomu, že někteří lidé se začali věnovat samostudiu s pomocí bývalých diecézních učitelů a literatury, kterou si sami museli obstarat, nejčastěji ze zahraničí. Ve druhé polovině 50. let se pak některým z těchto samostudentů podařilo vycestovat do zahraničí, kde si našli někoho, kdo jejich samostudium pomocí korespondence řídil na dálku s tím, že si časem, až to půjde, své vzdělání doplní oficiální cestou a legalizují ho tak. Jiné možnosti vzdělávání pak poskytla skutečnost, že většina církevní elity a předních vzdělavců byla společně uvězněna ve vězení či pracovních táborech, a tak docházelo k paradoxní situaci, že tito lidé mohli těžit ze své společnosti na půdě zařízení, které mělo jejich společenství likvidovat, a předávat si tak své poznatky a vzdělání. To se ukázalo jako klíčové v 60. letech, kdy se tito

lidé vraceli na amnestie zpět do běžného života. Vznikla zde tak síť pro budoucí skrytou podzemní církev.⁴⁵

4.1.4 Velehradský výbor katolického duchovenstva

Druhou významnou událostí pak bylo v roce 1950 ustanovení Velehradského výboru katolického duchovenstva, do jehož čela se postavil Josef Románek. Tento výbor, později přejmenovaný na Mírové hnutí katolického duchovenstva, byl složen z tzv. Mírových kněží, kteří ve spolupráci s režimem pomáhali státu prosadit své požadavky nad církví. Hnutí existovalo až do roku 1968, kdy zaniklo. Na tuto organizaci pak v roce 1971 volně navázalo nové hnutí Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*⁴⁶.

4.2 60. LÉTA

Po amnestii (1960) prezidenta Antonína Novotného vypadal vstup do 60. let pro církev nadějně. Díky ní se z vězení, pracovních táborů apod. zařízení vrátila postupně většina duchovních do běžného života, ovšem až na výjimky jim byl zabaven státní souhlas k vykonávání náboženské činnosti. Jejich funkce pak byly svěřeny do rukou generálních či kapitulárních vikářů, kteří byli loajální státu. Celosvětový význam pak pro katolickou církev znamenalo období mezi léty 1962-65, kdy probíhalo zasedání II. Vatikánského koncilu⁴⁷, z jehož východisek pak na území ČSR především čerpali členové podzemní církve. V roce 1963 pak došlo k obnovení jednání mezi svatým stolcem a ČSR vládou, ovšem bez valných úspěchů. Vše vyvrcholilo odchodem arcibiskupa Berana ze země, bez možnosti návratu⁴⁸.

⁴⁵ VEPŘEK, K., *Skrytá církev (2/10), Začátky* in: *Prameny a proudy, rozhlasové vysílání, Český rozhlas Vltava*, 25. 4. 2010, 16:00 hod.

⁴⁶ K ustanovení došlo v Praze 17. listopadu 1971, do čela tehdejšího federální představenstva a výboru byl za Čechy zvolen předsedou Václav Medek (docent Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích) a za Slovensko podpředsedou Mikuláš Višňovský (děkan Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Bratislavě)

⁴⁷ Druhý vatikánský koncil-ekumenický koncil svolaný v letech 1962-1965 papežem Janem XXIII., koncil zmodernizoval liturgii v katolické církvi, potvrdil svátostnou povahu biskupského svěcení. Více o průběhu koncilu v PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M., *Pod kuratelou moci*, VEDA, 2010., str. 115-123.

⁴⁸ 10. 1. 1965 byl arcibiskup Beran papežem Pavlem VI. jmenován kardinálem, aby toto jmenování mohl přijmout bylo třeba, aby vycestoval do Říma. Beran tehdy byl již 16 let v internaci a k jeho

4.2.1 Pražské jaro 1968

Nový impuls pak přišel až s Pražským jarem 1968, kdy došlo ke krátkodobému uvolnění společnosti. Stát byl donucen k ústupkům. Znovu obnovena byla řeckokatolická církev a některé řády.⁴⁹ Pod vlivem událostí došlo k vystoupení z illegality většiny předtím stíhaných duchovních a členů různých řádů. K modernizaci zkosnatělé církve v ČSR, podle učení Druhého vatikánského koncilu, mělo dopomoci i nové hnutí Dílo koncilové obnovy, do jehož čela se po ustanovujícím sněmu ve Velehradě konaném 13.-14. května 1968 postavil za českou stranu arcibiskup Tomášek a za Slovensko biskup Ambróz Lazík⁵⁰, jehož boj proti režimu, se zdál býti v očích mnoha lidí nedostatečným a nedůrazným. Na Slovenském území tak hnutí bylo vedeno spíše skupinou katolických laiků.⁵¹ Hnutí, stejně jako celé Pražské jaro nemělo dlouhého trvání, a jelikož nebylo jeho založení povoleno ÚV KSČ, který jeho aktivity nepodporoval, tak ho jeho zakladatelé raději sami zrušili⁵². Další organizací, která bouřlivý rok 1968 nepřežila, bylo Mírové hnutí katolického duchovenstva.

4.3 70. LÉTA

V 70. letech pak státní dohled na církvemi opět zesílil. Zpočátku ještě stát neměl zcela zformovanou koncepci jednotného postupu a využíval tak krátkodobých operativních zásahů. To se změnilo již v roce 1971, kdy byl na Slovensku přijat dokument o *Dlhodobém postupu v oblasti cirkevnej politiky a svetonázorovej výchovy*.⁵³ Jednalo se o administrativní opatření, týkající se tisku a hospodářského zabezpečení církví.⁵⁴ Rovněž nově vydané směrnice (28. 4. 1970), týkající se výuky náboženství, vytvářely na věřící a duchovní nový tlak. Směrnice sice opět povolily návrat náboženské nauky na základní školy (pro 2.-7. ročníky), ale jen proto, aby

vycestování tedy bylo zapotřebí státního povolení. Beran nakonec souhlas od státu získal, ale s podmínkou, že zůstane v emigraci

⁴⁹ PEŠEK, J., BARNOVSKÝ M., *V zovretí normalizácie*, VEDA, 2016., str. 19-20.

⁵⁰ Tamtéž str. 15.

⁵¹ VNUK, F., *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie: 1967-1971*, Matica slovenská, 2001, str. 87-89.

⁵² Tamtéž str. 104-120.

⁵³ Přijato 31. 8. 1971 na zasedání predsednictva ÚV KSS

⁵⁴ PEŠEK, J., BARNOVSKÝ M., *V zovretí normalizácie*, VEDA, 2016., str. 60.

režim mohl efektivněji sledovat počet na náboženství zapsaných dětí. To vytvářelo psychický tlak na rodiče a ve výsledku vedlo k poklesu přihlášených dětí na náboženskou výchovu v následujících letech. Směrnice rovněž měly za úkol demotivovat duchovní tým, že jim za vyučování náboženské výchovy na školách přestaly dávat plat.⁵⁵ Další útlak ze stranu státu byl zaměřen proti aktivním laikům, kteří svými činnosti podporovali aktivizaci církve. Režim tvrdě vystupoval proti všem aktivitám, které by v očích občanů mohly zvyšovat jejich zájem o církve. Jednalo se zejména o koncerty, přednášky či recitace. Rovněž obnovování některých jichž zaniklých poutí, velikonočních průvodů apod. bylo zakázáno, či na ně byl věřícím znemožňován vstup například tím, že stát odmítl věřícím přepravovat se na místo konání autobusy.⁵⁶

V 70. letech se rovněž Vatikán snažil zlepšit vzájemné vztahy s Československem. Jednání se týkala především otázky nového personálního obsazení prázdných biskupských stolců, dále stále rozsáhlejšími aktivitami tajných biskupů a církevní emigrační činností. Okrajově pak byly rozebírány i případné změny jak církevních, tak státních hranic.⁵⁷ Českoslovenští velvyslanci ve všech těchto otázkách zastávali poměrně nekompromisní postoje a nebyli téměř vůbec ochotni slevit ze svých představ, jež plně odpovídaly diktátu režimu. Dochází tak ke krátkodobému útlumu církevní činnosti a s tím souvisejícím úbytkem věřících. Veškeré církevní dění se tak odehrává především v podzemí a v exilu. Nový impuls do dění v ČSR pak přichází až v roce 1977, kdy se iniciativy chopil papež Pavel VI. a vydáním konstituce *Praescriptionum Sacrosanti* (30. prosince 1977) zřídil v Trnavě církevní provincii. Konstituce rovněž upravovala církevní hranice jednotlivých diecézí tak, aby nepřekračovaly státní hranice.⁵⁸ Za další zlomové okamžiky lze považovat vznik tzv. *Charty 77*⁵⁹ a rok později (1978) nástup Jana Pavla II.⁶⁰ na papežský stolec. Ten i pod vlivem své osobní zkušenosti z rodného Polska zasvětil život

⁵⁵ Tamtéž str. 28-29.

⁵⁶ PEŠEK, J., BARNOVSKÝ M., *V zovretí normalizácie*, VEDA, 2016., str. 62.

⁵⁷ Tamtéž str. 89-100.

⁵⁸ Konstituce byla vyhlášena 6. 7. 1978 v Trnavě kardinálem Tomáškem, jenž byl vzápětí jmenován arcibiskupem pražským.

⁵⁹ *Charta 77* - občanská iniciativa bojující za lidská práva a svobodu v ČSR v letech 1977-1992

⁶⁰ Jan Pavel II. - vl. jménem Karol Józef Wojtyła (1920-2005), papež (1978-2005), 27. 4. 2014 kanonizován

mimo jiné i boji s komunistickým režimem a dodal tak věřícím novou naději a víru. Nový papež pak v roce 1982 svým dekretem *Quidam episcopi*⁶¹ v podstatě zakázal další aktivity kněží v politických organizacích. U nás se to týkalo především Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* fungujícího na našem území v letech 1971-1989. Za velký úspěch pak lze považovat i náboženskou pouť v roce 1985 konající se na Velehradě ku příležitosti 1100 výročí úmrtí sv. Metoděje, jíž se účastnilo odhadem až na 200 000 lidí v čele s kardinálem Tomáškem a státním sekretářem Casarolim, který zde zastupoval papeže, jehož příjezd do země nebyl státem dovolen. Pout' se stala jakousi demonstrací proti stávající politice a náboženské nesvobodě a rovněž symbolem vzdoru a naděje nejen věřících do dalších let. S obdobnými demonstracemi se setkáváme pak v menším měřítku i na Slovensku. Zde asi největší ohlas vzbudila tzv. Svíčková manifestace v březnu 1988 v Bratislavě, kde místní církevní představitelé a disidenti hájili svá práva se svíci v ruce. Akce byla nakonec narušena státní bezpečností, která proti demonstrantům použila i vodní děla.⁶²

4.4 80. LÉTA

Konec 80. let pak byl provázen i novými snahami obnovit náboženský život. Mezi všemi nelze nezmínit akci, kterou na popud Tomáše Halíka a Petra Piňhy v listopadu 1987 vyhlásil kardinál František Tomášek. Jedná se o Desetiletí duchovní obnovy, kdy každý rok byl, pod záštitou některého ze svatých patronů, věnován určité problematice. Za největší událost této iniciativy lze považovat pouť v roce 1988 ku příležitosti svatořečení patronky země sv. Anežky, k níž pak došlo 12. listopadu 1989 v Římě.

⁶¹ 3. března 1982

⁶² ŠIMULČÍK, J., *Čas svitania: Sviečková manifestácia-25. marec 1988*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998, 275 str.

5 SKRYTÁ CÍRKEV

Z předchozího krátkého historického shrnutí lze konstatovat, že od nástupu komunismu v Československu došlo k poměrně rychlému potlačení do té doby běžného církevního života. Změny se dotýkaly jak vrcholných církevních představitelů, tak řadových věřících, a dnes lze již říci, že měly dalekosáhlé důsledky, jež přetrvávají až do současnosti, a že ani po pádu totalitního režimu církev nenavázala na svou předchozí suverenitu. Útlak ze strany státu byl drtivý a zasáhl církev ve všech jejích strukturách a činnostech. Bylo tedy zapotřebí najít nějaký způsob, jak i v takovýchto nepříznivých podmínkách zachovat staletím prověřené církevní instituce s jejich hodnotami a právy. Jelikož oficiální cesty byly státem přísně střežené a neumožňovaly žádný velký prostor k manipulaci, bylo zapotřebí konat v utajení. Zde se tak dostáváme k fenoménu tzv. skryté církve, jenž je hlavním tématem této bakalářské práce.

Nejprve je zapotřebí si vytyčit, co pod označením skrytá nebo podzemní či utajovaná církev myslíme. Především je nutné říci, že se nejedná o jednu homogenní společnost, jež by jednotně postupovala a suplovala činnost oficiální církve. Jde tedy o řadu různých skupin a společenství, která pracovaly většinou samostatně, nezávisle jedno na druhém. Většina těchto skupin se vytvářela kolem nějaké vůdčí osobnosti, jež danému společenství určovala specifický ráz a týkala se vždy jen malého okruhu lidí kolem této ústřední postavy, nejčastěji z jejího nejbližšího okolí. Lze tedy konstatovat, že celý fenomén tzv. skryté církve nebyl nijak masový, ale týkal se řádově pár stovek lidí. Jednotlivá společenství spolu z bezpečnostních důvodů nekomunikovala buď vůbec nebo jen minimálně, a to především v otázkách svěcení. To se ukázalo jako problematické obzvláště po listopadové revoluci 1989, kdy se jen těžko dohledávaly jednotlivé vazby a souvislosti mezi těmito skupinami a samotnými členy, kteří se mnohdy vzájemně vůbec neznali. Rovněž je důležité zmínit, že činnost skryté církve neměla nahrazovat oficiální linku, ale být spíš jejím doplněním, které jí pomůže přestat dobu útlaku a potom opět zmizí, až jí nebude potřeba. Členové těchto tajných uskupení podléhali stejným pravidlům a řádům, které platily pro celou katolickou církev a zodpovídali se tak rovněž její nejvyšší instanci-římskému papeži. Vzhledem k rozsahu této práce se budu podrobněji zabývat jen společenstvím Koinótés, jeho vůdčí postavou Felixem M. Davídkem a skupinami či lidmi s tímto

společenstvím souvisejícími. Okrajově pak představím i další významné skupiny a osobnosti, jejichž činnost rovněž považuji za důležitou a jejichž činnost byla za existence fungování skryté církve nejvýraznější.

6 FELIX MÁRIA DAVÍDEK A SPOLEČENSTVÍ KOINÓTÉS

Felix M. Davídek je jednou z nejkontroverznějších a nejaktivnějších církevních postav 20. století na našem území. Abychom lépe pochopili činnost společenství Koinótés, které vzniklo právě kolem jeho osoby, je nutné si detailně přiblížit jeho život a ideje a snažit se na vše nahlížet z více úhlů, které by nám daly komplexnější pohled o tomto tajném společenství.

6.1 MLÁDÍ

F. M. Davídek, rodák z brněnských Chrlic, se narodil 12. ledna 1921 do vesnické rodiny. Na jeho výchovu měl velký vliv jeho dědeček Stýbl, jenž ho kvůli Davidkově vleklé nemoci v dětství učil doma, a také lékař Bohumil Rejnart, po jehož vzoru se Davídek po většinu svého života zabýval lékařskou vědou. Jak bylo tehdy zvykem, hned po narození byl Felix pokřtěn v nedalekých Tuřanech knězem Dominikem Peckou, který se stal jakýmsi jeho duchovní otcem po zbytek života. Jelikož Davídek už od mládí vynikal bystrým intelektem a fenomenální pamětí, bylo přirozené ho poslat na studia do nedalekého Brna na tamní gymnázium, kde se zabýval především přírodními vědami, které ho měly připravit na budoucí povolání lékaře. Stejně jako medicína ho ovšem lákala i kněžská studia, jelikož od mládí ministroval v chrlické kapli. Když pak byly v roce 1940 uzavřeny všechny vysoké školy s výjimkou bohosloví, rozhodl se vydat právě touto cestou.⁶³ Nastoupil tedy v Brně na bohoslovecké diecézní učiliště, kde se seznámil s další významnou postavou skryté církve, Stanislavem Krátkým. Již v této době se mu v hlavě uhnízdila myšlenka na založení katolické moravské univerzity, kterou se snažil celý život prosadit. Takovým jeho prvním pokusem v této oblasti bylo založení tzv. Athénea v jeho rodných Chrlicích. Jednalo se o katolickou instituci, která měla zajišťovat přípravu na bohoslovecká studia jak pro muže, tak ženy. O fungování školy toho není příliš známo, jelikož pravděpodobně většina jejích aktivit

⁶³ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 23.

byla ilegální, a hlavně s příchodem nového režimu ani neměla šanci na dlouhodobé trvání a zanikla dříve, než se mohla nějak více rozvinout.⁶⁴

6.2 STUDIA

Po pěti letech studia Davídka v roce 1945 (29. července) vysvětil na kněze olomoucký světící biskup ThDr. Stanislav Zela. Ještě v témže roce mu byl svěřen post kaplana v nedalekém Horním Štěpánově, kde se Felix pokusil navázat na činnost Athénea. Zájemcům o studium bohosloví se tam snažil pomoci a vedl s pomocí dalších učitelů jejich přípravu na zkoušky k dalším studiím na oficiálních institucích. Jelikož byl Davídek neobvykle aktivní, zajímal se mimo bohosloví a medicínu (kterým se i nadále věnoval) i o další vědy jako byla biologie, filozofie⁶⁵ či třeba psychologie a další. Tento zájem mu vydržel celý život a dával mu proto neobvyklý přehled a možnost všestranně připravovat své následovníky na kněžské povolání. Jelikož jeho touha po vzdělávání byla obrovská, přihlásil se v Brně na Filozofickou fakultu, kde těsně po převratu 1948 dokončuje svá doktorská studia. Ovšem vzhledem k politické situaci v zemi mu bylo jasné, že státní souhlas, který k udělení doktorátu tehdy bylo zapotřebí, nedostane. Rozhodl se proto pro neobvyklý čin, když se pod rouškou noci vkradl do místního národního výboru a potřebné potvrzení si sám orazítkoval. Tento fakt se pak vyjevil až v pozdějších letech, kdy byl vyšetřován kvůli protistátní činnosti a přitížil mu.

6.3 UVĚZNĚNÍ

Mimo výchovnou činnost se Davídek v Horním Štěpánově zabýval i dalšími aktivitami (jako bylo například lékařství), které budily nevoli u tehdejšího brněnského biskupa Karla Skoupého. Ten proto Davídka nechal přesunout do Petrovic u Moravského Krumlova. Ovšem Davídek byl tak zaujatý pro svou věc, že i nadále do Horního Štěpánova za studenty dojížděl a zanedbával tím tak své

⁶⁴ Tamtéž str. 32

⁶⁵ MIKEŠ, F., *Biskup Felix Maria Davídek (jeho multidisciplinární teologie a řád praxe)*, in: KARFÍKOVÁ, L., KRÍŠŤAN, A., KUŘE, J., „Život se tvoří z přítomné chvíle“ - Česká katolická teologie po druhé světové válce, 1.vyd., Brno, Řím: Centrum pro studium demokracie a kultury, Křesťanská akademie, 1998, str.81.

kněžské povinnosti v Petrovicích, což vedlo k jeho dalším neshodám s biskupem Skoupým.

Nedlouho poté se ukázalo, že Davídek nebyl trnem v oku pouze biskupovi Skoupému, ale i novému režimu. Jelikož Davídkova činnost začala být nekontrolovatelná, byl již 22. dubna 1950 zadržen státní bezpečností a převezen k výslechu do Boskovic. Odtud se mu díky liknavosti policistů podařilo utéci. Následovalo asi půl roku skrývání, než byl pomocí léčky chycen do pasti poté, co se pokusil utéci přes hranice společně s několika svými studenty. Po výslechu v Uherském Hradišti a soudu v Brně, byl označen za vůdce ilegální skupiny a podryvače nového režimu, který měl záměrně vychovávat mladé lidi k nepřátelství vůči republice. Rovněž skutečnost, že vyšla najevo falzifikace potvrzení doktorandského studia, a nález nedovoleně využívané vysílací stanice mu situaci nijak neusnadnily. 21.3. 1952 byl za velezradu odsouzen na 24 let k odnětí svobody, odnětí veškerého majetku a ke ztrátě čestných občanských práv na dobu deseti let.⁶⁶

6.4 MÍROVSKÁ UNIVERZITA

Následující etapa zhruba 14 let, během níž byl internován v Uherském Hradišti, Mírově a Valdicích, se ukázala pro další Davídkův vývoj jako rozhodující. V hrozných vězeňských podmínkách měl konečně dost času na rozvinutí svých plánů o založení výchovné instituce pro mladé zájemce o bohosloví, k čemuž mu dopomohla řada významných osobností katolické církve, které si zde rovněž odpykávaly své tresty. Postupem času Davídek díky své horlivosti a aktivitě vypracoval jakýsi systém vzdělávání, díky němuž si mohl doplnit či prohloubit své znalosti nejen on sám, ale i jeho spoluvězni, a to nejen z církevních řad. Tzv. mírovská Davídkova univerzita spočívala v tom, že Davídek kolem sebe shromáždil spoluvězně, o nichž věděl, že mají nějaké znalosti, které by následně mohli předávat dalším, a rozdělil je do malých skupinek cca po 3 lidech. Tyto skupinky si pak při povinné společné práci či vycházkách po dvoře nenápadně pomocí krátkých přednášek snažily předat vzájemně své znalosti. Jelikož nebylo moc možností, jak si přednášky zaznamenávat, (poznámky k přednáškám se zapisovaly na cigaretové papírky- jsou zachované, špatně čitelné)⁶⁷ musely se opakovat do doby, než si je lidé

⁶⁶ Rozsudek: Státní soud, oddělení Brno, ze dne 21. 3. 1952 č. j. 1 TS 25/52

⁶⁷ WINTER, M. T., *Z hlubin bezedných*, Cesta, 2003, str. 56.

dokázali uchovat v paměti. Vzhledem k tomu, že měli dostatek času, to nebyl až takový problém. Davídek se snažil své studenty vzdělávat ve všech oborech a dodat jim co nejucelenější přípravu, na kterou pak měli po propuštění z vězení dále navázat. Mimo jiné se snažil šířit i znalost cizích jazyků – sám například dával lekce angličtiny. Nejen kvůli tomuto vzdělávacímu programu byl Davídek u spoluvězňů oblíben. Díky svým předchozím zkušenostem se jim snažil pomoci i jako lékař, psycholog a zpovědník, což se ne vždy potkávalo s pochopením u místních dozorců, kteří Davídka kvůli vzdorovitému chování často zavírali na samotku.

Jelikož ani odnětí svobody nevzalo lidem víru v Boha (spíše naopak), bylo zapotřebí nějakým způsobem pečovat i o tuto stránku jejich životů. Kněžské povolání bylo v Mírovské věznici zakázáno, a tudíž se o něj museli starat sami vězni mezi sebou. Davídek díky lékařské péči, kterou měl spoluvězňům dovolenou poskytovat, mohl osobně přijít do kontaktu s více lidmi než jiní. Této situace využíval k tomu, aby na lidi duchovně působil. Vykonával zpovědi, dával rozhřešení a dokonce sloužil jakousi formu mše. Ke sloužení takové mše bylo zapotřebí nahradit běžné liturgické pomůcky, ke kterým ve vězení nebyl přístup, nějakými alternativami, které jim byly dostupné. Primární význam pro ně bylo zajištění eucharistické hostiny. Nahradit kalich nějakou nádobkou či čajovou lžičkou nebyl takový problém. Stejně tak hostie se dala občas sehnat, či se nahrazovala suchým plátkem rohlíku, pokládaným na cigaretový papírek. Největším problémem bylo nahrazení mešního vína, ale i toto se jim podařilo obházet pomocí rozinek, které nechávali několik týdnů louhovat ve vodě v lahvičkách od léků.⁶⁸ I přes tyto skromné a těžké podmínky se tedy celkem dařilo uchovávat si běžné náboženské zvyklosti.

Je nutné zde zmínit, že toto se týkalo spíše mužské části vězňů. Situace žen byla mnohem zoufalejší, což si Davídek uvědomoval a určitě to mělo i vliv na jeho pozdější propagování ženy jakožto kněze. Ženy totiž v internaci byly odděleny od mužů, a tudíž u nich neměl kdo kněžské funkce vykonávat. Aby jejich duši alespoň částečně ulehčil, snažil se jim Davídek dávat rozhřešení alespoň přes zeď, při společných vycházkách po dvoře, za což byl permanentně trestán, což se pak významně projevilo v 80. letech na jeho zdraví.

⁶⁸ LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999, str. 60.

6.5 AMNESTIE

V roce 1960 pak přišla první velká amnestie, která osvobodila velkou řadu politických vězňů. Každý vězeň měl tehdy krátce napsat o svém životě a postavení. Davídek napsal: *Jmenuji se Felix Davídek. V mém životě je důležité, že jsem se narodil, že jsem se stal římskokatolickým knězem a že jsem byl uvězněn komunistickou státní bezpečností. Zvláště poslední dvě skutečnosti mi daly mnohé pochopit. Nic od vás nečekám, nic od vás nechci, Kdykoliv jsem ochoten jít na smrt.*⁶⁹ Není proto divu, že tehdy Davídek amnestii neobdržel. Na svůj návrat domů si musel počkat další čtyři roky.

6.6 NÁVRAT Z VĚZENÍ

Po návratu do civilního života hned aktivně začal rozvíjet své plány z vězení. Ve spolupráci s rodinou Javorových, které znal od dětství, zejména pak s Ludmilou Javorovou, začal intenzivně hledat katolíky, kteří by se zapojili do jeho vzdělávacího programu. Řadu kontaktů měl již z vězení, a proto poměrně rychle kolem sebe soustředil okruh lidí, kteří byli ochotni mu pomoci vyučovat, či si sami chtěli doplnit nedokončené teologické vzdělání. Mezi jeho priority také patřilo vychovat nové (nekolaborující) kněze, kteří by pokračovali v tisícileté církevní tradici a udrželi jí, než přejde doba útlaku. V tomto všem se Davídka rozhodl podpořit kněz Stanislav Krátký, který se sám ve vězení věnoval vzdělávací činnosti budoucích kněží a v Davídkovi viděl potencionální možnost, jak dosáhnout jejich vysvěcení. Postupně společně vytvořili malé společenství, jehož síť byla provázána více či méně s dalšími podobnými seskupeními. Podle slov Stanislava Krátkého vycházeli dobře zejména s jezuitou, salesiány, petriny a dominikány-celkový počet studentů byl asi 150.⁷⁰

⁶⁹ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 54.

⁷⁰ KRÁTKÝ, S., MAZANEC, J., *Stanislav Krátký: K plnosti: rozhovory Jana Mazance s dobrým bratrem a biskupem skryté církve*, Cesta, 2004, str. 84.

7 KOINÓTÉS

Aby celé společenství, které později dostalo název Koinótés (z řeckého koinonia = společenství s latinskou koncovkou -tés, jenž měla symbolizovat jednotu mezi řeckou a římskou větví křesťanství), mělo šanci na nějaký úspěch, bylo nutné utajit jeho vznik před státní bezpečností. K tomu měl napomoci velmi přísný systém pravidel, která Davídek na základě svých zkušeností z vězení a svého vlastního pronásledování vytvořil a která po svých spolupracovnících bezpodmínečně vyžadoval dodržovat.

7.1 FUNGOVÁNÍ KOINÓTÉS:

Prvním krokem bylo najít spolehlivé spolupracovníky, kteří by mu pomohli uvést jeho myšlenky do praxe. Mimo bývalé známé a spoluvězně se mu podařilo navázat spojení i se slovenskou podzemní církví skrze Mudr. Silvestra Krčméryho⁷¹, s nímž nakonec k nějaké významnější spolupráci sice nedošlo, ale jeho prostřednictvím Davídek navázal jiné důležité kontakty se slovenským podzemím. Rovněž se do svého společenství snažil zapojit i ženy a laiky či kohokoliv, kdo o to projevil zájem.

Společenství se snažilo fungovat v co největší anonymitě, která podle Davídka zajišťovala větší bezpečnost jednotlivým členům. Nikdo, možná ani sám Davídek, neznal všechny členy a skupinky, které se postupně kolem Koinótés vytvořily. To, že se lidé neznali jmény nebo vůbec, mělo sice ve své době smysl (hlavně při výsleších StB), ale po revoluci 1989 to nadělalo řadu problémů, zvláště kvůli posloupnosti svěcení. Tomuto tématu se budu více věnovat v sekci věnované porevoluční době.

Ačkoliv většina studentů pracovala převážně samostatně, podle individuálně vytvořených rozvrhů jim na míru, byla zde i možnost navštěvovat hromadné semináře a přednášky. Takováto setkání vyžadovala vysokou úroveň organizovanosti a velmi přísná pravidla, která se musela bez výjimky neustále dodržovat. Nejdůležitější bylo neustále nacházet nová místa, kde by takovéto semináře mohly bezpečně probíhat. Většinou se vybíraly domácnosti u rodin samotných studentů či vysoce prověřených osob. Už samotné domy, kde se setkání

⁷¹ Silvestr Krčméry-slovenský lékař, organizátor ilegálních církevních aktivit na Slovensku

konávala, musely mít kupříkladu minimálně dva východy, kterými se dalo dovnitř nenápadně chodit. Členové na tato místa byli nuceni chodit vždy jednotlivě, a to někdy v rozestupu i několika hodin, aby nevzbudili podezření.⁷² Mnohdy se pro tato setkání půjčovaly i chaty, které byly rozmístěné po celé ČSR. Takovéto chaty se pak využívaly pro celovíkendové semináře. Setkávání probíhala převážně o víkendech a vždy jen v noci. Bylo tedy nutné například zabedňovat okna, aby světlo svítící do hluboké noci nebudilo pozornost. To vedlo k tomu, že mnohdy bylo v místnostech nedostatek vzduchu, zvláště, sešla-li se větší skupina lidí. Počet lidí ve skupině nebyl předem stanovený a vždy se lišil, většinou to bylo v rozmezí 5-20 osob.

Samotné semináře trvaly cca 2-3 hodiny, ale mnohdy se protáhly až do ranních hodin a byly proto pro studenty velice náročné. První z nich byly věnované otázkám bezpečnosti. Každé setkání bylo započato svatou mší, kterou vedl některý z kněží. Poté následovalo Davídkovo povídání, v němž ostatní seznámil s novými aktualitami z dění na politické a církevní scéně, ke kterým se dostával díky poslouchání zahraničního rozhlasu. Rovněž se ostatním snažil předat i nové poznatky z oblasti, vědy, kultury, přírodních i humanitních věd. Nabádal své posluchače, aby se učili cizí jazyky a snažili se účastnit kulturního života navštěvováním různých výstav, koncertů a akcí, jež by mohly obohatit jejich rozhled.⁷³

Po takovémto úvodu pak Davídek přešel k samotnému výkladu. Ten obvykle začínal nějakým Davídkovým postřehem, který se snažil posluchačům zasadit do širšího kontextu. Na tento postřeh pak navazoval dalšími myšlenkami, jež se snažil dále rozvíjet. Studentům pak danou problematiku chtěl vyložit ze všech možných úhlů. Proto jim vždy ukázal, jak se na to dá dívat tradičním pojetím, které bylo běžnou praxí, a poté se zaměřil na nové přístupy, kterými by se dalo na věci získat nové, odlišné názory. Oba tyto přístupy se pak snažil skloubit do nějakého závěru, který pak uzavřel původním postřehem. Během svého výkladu se pak neustále

⁷² WINTER, M. T., *Z hlubin bezedných*, Cesta, 2003, str. 78.

⁷³ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 65.

snažil aktivně zapojovat své studenty do diskuze, a podmínit jejich zájem o danou věc.⁷⁴

Zprvu se z bezpečnostních důvodů přednášky nemohly zapisovat a bylo proto obtížné si jejich rozsáhlý obsah zapamatovat. Postupem času však přeci jen došlo k uvolnění poměrů a do dnešní doby se nám z těchto setkání zachovala asi šedesátka textů a několik zvukových nahrávek, dochovaných na magnetofonových páskách.⁷⁵

Mimo Davidka zde přednášel i Stanislav Krátký či jiný z hostujících pedagogů. Mnohdy posluchačům jména přednášejících ani nebyla známa, a tudíž není dnes možné říci, kolik lidí se zde aktivně zapojilo. Co se týká samotné přípravy těchto seminářů, ta spadala pod kompetenci Davidkovy rodinné přítelkyně Ludmily Javorové. Ludmila zodpovídala kupříkladu za výběr místa a za jeho bezpečnostní zajištění. Pod její kompetenci rovněž spadala samotná organizace seminářů: obeznamovala studenty, jak, kam a kdy se mají dostavit. Při výkladu pak Davidka korigovala. Například co má studentům znovu zopakovat, jelikož k jeho nešvarům patřila rychlá mluva, kterou po několika hodinách už znavení posluchači nedokázali vždy sledovat. Nebo mu dávala znamení, že studenti potřebují danou látku více vysvětlit, jelikož mnohdy bylo těžké udržet s Davidkovými myšlenkami krok, protože jen málokdo měl takový přehled jako on. Možná i proto ne každému takovéto semináře vyhovovaly. Některým studentům kupříkladu vadilo i to, že Davídek na nich dával hodně prostoru ženám, které bral jako rovnocenné a jejichž postavení v církvi viděl jako nedostačující. Jelikož Davídek nechtěl ani o tyto lidi přijít, setkával se s nimi individuálně, či jim zajistil někoho, kdo by na jejich studium bohosloví dohlížel.

Vzhledem k tomu, že se nedochovalo velké množství dokladů z těchto seminářů, musíme spoléhat převážně na vzpomínky a výpovědi pamětníků, což je ne vždy relevantní zdroj. Při práci s těmito vzpomínkami je třeba mít neustále na paměti, že mohou být zkreslené individuálními prožitky a že zcela jistě budou neúplné. Jednak vzhledem k času, který již od té doby uběhl, a jednak k tomu, že lidé mají sklon nechávat si některé věci pro sebe. Je tedy zapotřebí brát na tyto okolnosti ohled.

⁷⁴ WINTER, M. T., *Z hlubin bezedných*, Cesta, 2003, str. 83.

⁷⁵ VEPŘEK, K., *Skrytá církev (3/10)*, Felix Maria Davídek, in: *Prameny a proudy*, rozhlasové vysílání, Český rozhlas Vltava, 2. 5. 2010, 16:30 hod.

7.2 ŘÍZENÍ KOINÓTÉS

Jedním z mála dokladů, které se podařilo z Davídkova odkazu dochovat, je jakási jeho idea, jakým směrem si představoval fungování Koinótés směřovat. V tzv. Poznámkách k řízení Koinótés⁷⁶ se můžeme dočíst, že jeho společenství mělo být tvořené kleriky, řeholníky a laiky, a to jak muži, tak ženami v rovnocenném postavení. Dále že je nutné zachovávat kontinuitu společenství, kterou chtěl udržet díky zástupcům všech věkových generací. Důležité bylo, aby tam byla zastoupena jak generace současná, tak generace nastupující, a to nejen z důvodu kontinuity, ale i kvůli střetu názorů a pohledů. Chtěl, aby společenství bylo aktivní a neustále se vyvíjející. V čele takového seskupení pak měl na dobu určitou (cca 5 let) stát zvolený představitel, jenž by ho řídil a dohlížel, aby se neustále vychovávali další představení, kteří by zajistili jeho další kontinuitu. V případě, že by společenství nabylo většího rozsahu, měla se pak dát jednotlivým skupinám autonomie, která by ovšem nevybočila z cílů celého společenství.

I když jsou tyto představy na poměry tehdejších církevních a řeholních uskupení, velmi pokrokové a liberální, je nutno říci, že v praxi se uchytily jen do určité míry. Ačkoliv se Davídek snažil zlepšit postavení žen v rámci společenství, lze s určitostí konstatovat, že se mu to dařilo spíše jen po stránce lidské. Co se týká zkostnatělých církevních tradic, převážně týkajících se svěcení žen, setkávalo se jeho progresivní myšlení s nepochopením a nedůvěrou, a to mnohdy i ze strany samotných žen. Ani v dalších bodech svého programu pak nebyl zcela úspěšný. Ač byl nejspíš se souhlasem většiny členů Koinótés po celou dobu fungování jeho představeným, s jistotou lze říci, že do této funkce nebyl nikým nikdy zvolen a jeho postavení vycházelo spíše z jeho veliké osobní autority a aktivity, kterou nebyl nikdo jiný schopen nahradit. A co se týká autonomie jednotlivých skupin, je z dochovaných záznamů a výpovědí patrný fakt, že ani tuto představu se nepodařilo plně realizovat. Většina skupin se spíše plně osamostatnila a pracovala pak už na společenství zcela nezávisle, což si později v textu doložíme na skupině kolem tajného kněze Bedřicha Provazníka.

⁷⁶ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 68.

7.3 SVĚCENÍ:

Přestože v řadách Koinótés můžeme nalézt výraznou stopu laiků⁷⁷, kteří se také na činnostech společenství podíleli a měli rovněž možnost se zde i vzdělávat, je nutné připomenout, že Koinótés je uskupení, jehož primárním cílem byla výchova duchovních a jejich příprava na kněze. Vzhledem k politické situaci v zemi a tristním podmínkám ve školství (o kterých jsem hovořila v historickém úvodu) bylo jasné, že aby církev měla nějakou šanci přežít dobu útlaku a po jejím skončení opět navázat na své tradiční modely, bylo třeba zajistit řádné vzdělávání budoucím kněžím. Jak už víme z předchozího výkladu, právě toto bylo jednou z hlavních náplní Davídkova společenství. Hlavní překážkou jejich snahy, jak se vzápětí ukázalo, byl problém, kdo následně tyto nové kandidáty o kněžství po jejich už dokončené přípravě vysvětlí. Podle kanonického práva takovéto svěcení může totiž udělit pouze biskup. Ti ovšem byli ve vězení a po propuštění z něj nedostali tzv. státní souhlas, takže své povolání nesměli vykonávat. Z počátku se tato kritická situace řešila pomocí biskupů z ciziny, převážně z Polska a Německa. Vzhledem k tomu, že ale ne každý směl tehdy vycestovat ze země, bylo nutné zajistit si domácí biskupy. Zde ovšem opět narážíme na kanonické právo, které říká, že biskupský titul může být kandidátu udělen jen po schválení apoštolského stolce, tudíž papežem, což bylo tehdy velmi problematické. Východiskem z této bezvýchodné situace měly být tzv. Mexické fakulty, které v roce 1948 Československu udělil papež Pius XII. Fakulty měly v dobách totality umožnit místním biskupům vzdělávat a světit nové kandidáty na jejich pozice právě bez souhlasu svatého otce, ač s jeho dodatečným schválením. Rovněž umožňovaly úpravu přísného kanonického práva tak, aby církev mohla i nadále fungovat a konat běžné liturgické úkony (jakými je kupříkladu svatba či křest) i v nepříznivých podmínkách. A právě tyto mexické fakulty byly odrazovým můstkem k Davídkově pozdější světitelské činnosti.

7.3.1 Biskup Shaffran

Felix Davídek pravděpodobně splňoval veškeré podmínky pro to, stát se biskupem, ale vzhledem k tomu, že sám byl státem pronásledovanou osobou a neměl povolení vycestovat ze země, nebylo v první polovině 60. let žádoucí, aby mu bylo potřebné

⁷⁷ Laik-osoba, která nepřijala svěcení

svěcení uděleno. Rozhodl se tedy věnovat prozatím vzdělávání kandidátů na kněžství s tím, že pro jejich vysvěcení využíval biskupy z ciziny. Jeho spojencem byl v 60. letech zejména východoněmecký biskup Gerhard Schaffran působící ve Zhořelci. Ten byl pro Davídku mimo svěcení důležitý i díky jeho kontaktům s Římem. Právě jeho prostřednictvím se Felix snažil informovat Svatý stolec o svém úsilí kolem Koinótés a o dalších aktivitách skryté církve působících v komunistickém Československu. Za celou dobu této spolupráce (probíhající v letech 1964-71) můžeme s jistotou mluvit minimálně o pěti lidech z Davídkova okruhu, jimž Schaffran udělil svěcení. Jednotliví kandidáti, vybraní a proškolení samotným Davídkem, odjížděli do Zhořelce jednak s tzv. propouštěcím listem – dopisem, v němž se psalo o jejich způsobilosti a připravenosti ke kněžskému svěcení – a jednak s polovinou roztržené pohlednice, která se musela shodovat s polovinou, již měl u sebe biskup Shaffran. Poté, co kandidát prošel touto bezpečností prověrkou, byl požádán, aby v latinském jazyce sepsal svůj životopis a celibátní slib, který biskup dále posílal do Říma. Pokud všechny tyto předpoklady byly splněny, byl kandidát ještě téhož večera vysvěcen na jáhna (v katolické církvi se tak označuje první stupeň svátosti kněžství) a druhý den pak rovnou na kněze.⁷⁸ Vzhledem k tomu, že takovýto způsob byl za prvé velice zdlouhavý, za druhé velice nebezpečný a že ne všichni kandidáti měli povolení vycestovat ze země, bylo nutné obstarat si biskupa lokálního působícího přímo v centru dění.

7.3.2 Mexické fakulty

Jak už jsme si dříve nastínili, stěžejní bylo přijetí mexických fakult. Ty povolovaly biskupům v době ohrožení (kupříkladu při jejich zatčení) vysvětit své následovníky bez předchozího schválení svatého stolce. Ovšem i fakulty měly své limity. Kupříkladu každý biskup mohl vysvětit pouze vždy jen jednoho dalšího nástupce, který ovšem nesměl svou funkci vykonávat do doby, dokud je jeho světitel činný. V praxi to znamenalo, že dokud předchozí biskup nezemřel či nebyl uvězněn, jeho nástupce se k biskupskému úřadu nemohl nijak hlásit a byl jen záložníkem. Ovšem jak se ukázalo, tento systém byl k vzhledem k vysoké perzekuci režimem nedostatečný. Mnohdy se stalo, že záložní biskup byl rovněž uvězněn a ne vždy stihl předtím stanovit svého nástupce. Právě i na tuto krizovou situaci Davídek

⁷⁸ WINTER, M. T., *Z hlubin bezedných*, Cesta, 2003, str. 112.

reagoval tím, že se snažil vysvětlit co nejvíce možných kandidátů, což je jedna z mnoha věcí, která mu byla v pozdější době vyčítána.

7.3.3 Svěcení v rámci Koinótés

První krok k získání vlastního biskupa Davídek učinil, když se pod jeho vlivem kněz Ing. Jan Blaha vydal do ciziny s úmyslem získat tuto funkci pro svou vlastní osobu. Blaha ovšem v cizině nedosáhl úspěchu. Tamní biskupové jeho žádost odmítali především kvůli předchozímu nařízení ze strany Vatikánu, které jim zakazovalo udělovat biskupská svěcení pro komunistické Československo. Z bezvýchodné situace následně Blahovi pomohl až návrat Petera Dubovského, který v polovině 60. let patřil k jednomu ze tří tajně vysvěcených biskupů. Jelikož ostatní dva (Ján Korec a Dominik Kaľata) byli stále ve vězení, rozhodl se Dubovský nalézt dalšího kandidáta, který by jeho pravomoce převzal při jeho opětovném zatčení. Zde se skrze Přemysla Coufala Dubovský dozvídá o činnosti Felixe M. Davídka, jehož mu Coufal doporučuje jako vhodného kandidáta. Dubovský ovšem tuto možnost zavrhl s ohledem na fakt, že Davídka osobně neznal a také, že by jako bývalý vězeň, který je pod zvýšeným dohledem StB, byl rychle v nové funkci odhalen. Coufal mu proto doporučil Davídkova spolupracovníka Jana Blahu, což měl údajně podpořit i slovenský biskup tajné církve Pavol Hnilica (žijící tou dobou v Římě)⁷⁹, jenž se s Blahou osobně znal. Tak 28. října 1967 došlo k vysvěcení Ing. Jana Blahy P. Dubovským na biskupa.⁸⁰ Blaha pak pod vlivem mexických fakult nesměl vykonávat svou funkci do doby, než bude Dubovský opět zatčen. Blaha, ačkoliv si musel být těchto instrukcí vědom, se je rozhodl neuposlechnout a hned druhý den (29. října 1967) vysvětlil bez Dubovského vědomí Felixe M. Davídka na biskupa. Později se tuto skutečnost snažil Blaha obhájit tvrzením, že mu k jeho a následně Davídkově činnosti dal tichý souhlas sám papež Pavel VI. při Blahově návštěvě Říma v následujícím roce. Podle dostupných zdrojů ale víme, že se tehdy Blaha v Římě s papežem nesetkal, a tudíž je jeho tvrzení velmi problematické a zasévá řadu pochybností k další činnosti Davídka a jeho společenství.

Po zisku biskupských pravomocí již Davídkovi nic nebránilo v uskutečnění jeho představ. Tím započala jeho bohatá světitelská činnost. Kandidáty na kněžství pak

⁷⁹ VNUK, F., *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie: 1967-1971*, Matica slovenská, 2001., str. 228.

⁸⁰ LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999, str. 78.

pod přísným utajením světil uprostřed noci, pokaždé na jiném místě. O těchto svěcení většinou dopředu nevěděli ani nejbližší příbuzní dané osoby. Vždy byl vypracován scénář, jakým způsobem bude vše probíhat a jak se mají aktéři chovat v krizových situacích, které by mohly nastat (například zatčení). Při svěcení byl vždy přítomen nějaký svědek, jenž byl jakýmsi garantem tohoto aktu. Po samotném ceremoniálu pak novokněz obdržel korporál na prostranci a purifikatorium⁸¹ na utírání posvátných nádob, v pozdějších dobách si pak tuto výbavu každý musel shánět sám. Noví kněží pak měli působit hlavně v místě svého bydliště, kde měli zajišťovat pastorační život tamní tajné komunitě. Davídkovo společenství se tak postupně rozrostlo do sítě malých domácích společenství, jež pokrývala většinu Československa. Jednotlivé komunity se však většinou vzájemně neznaly a pracovaly samostatně, nezávisle na svém stvořiteli.

7.4 ROK 1968

Přestože s příchodem tzv. Pražského jara došlo k uvolnění společnosti a zdálo se, že církev nabírá nový dech, Davídek odmítal přijmout všeobecné nadšení a vystoupit, tak jako řada jiných, z ilegality. Otázkou je proč? Zda byl tak jasnozřivý či skeptický? Proč i nadále budoval své tajné společenství, když se zdálo, že už ho nebude třeba? Zde se naskýtají dvě možnosti: buď Davídek nevěřil, že by se věci mohly tak rychle změnit a chtěl opatrně vyčkávat, než čas ukáže, že je postavení katolické církve opět natolik silné, že už jeho skrytých aktivit nebude třeba; nebo zde narážíme na jeho ego/zatvrzelost a touhu vést i nadále tajnou církev, v jejímž čele stál. Možná že mu jeho samotné podvědomí říkalo, že za normálních okolností by jeho novátorské počínání církev nikdy neschválila a odstavila ho na okraj svého dění. Tak či tak, nakonec se jeho počínání ukázalo jako správné a jen díky tomu mohlo jeho společenství i po srpnové okupaci 1968 pokračovat bez nějakých výraznějších komplikací i nadále.

7.5 BIRITUALISMUS

Po událostech v srpnu 1968 se situace v církvi opět zhoršila. Přestože byla opět obnovena řeckokatolická církev a některé řády, útlak ze strany režimu byl

⁸¹ Korporál-bílá čtvercová látka využívající se při mši svaté, Purifikatorium-bílý podélný kus látky užívaný při bohoslužbě ke krytí kalichu

neúprosný. Davídkovým společenstvím, stejně jakou celou společností, prostupoval strach a pesimismus, co se týče budoucnosti. Felix se na nastalou situaci snažil reagovat a ještě více zesílil svou světitelskou činnost, ačkoliv již tehdy mu z Říma přišlo první varování, které mu jeho aktivitu zakazovalo (poté, co vyšlo najevo jeho pochybné vysvěcení od Jana Blahy). Davídek na tento zákaz nebral zřetel, nejspíše proto, že nevěřil v jeho pravost. Naopak se rozhodl pro neobvyklý krok, kterým chtěl jednak pomoci východní větvi katolické církve a zároveň zvýšit bezpečnost pro členy Koinótés. Jednalo se tzv. biritualismus, jenž umožňoval kněžím sloužit mši ve dvou ritech (v římském a byzantském). Prvním krokem bylo zajistit biskupa, jenž by byl schopný fungovat v obou ritech. Nakonec byl pro tento úkol vybrán Eugen Kočiš⁸², který následně pro Koinótés birituální kněze světil až do doby svého návratu na Slovensko. Poté jeho pravomoci převzal Bedřich Provazník⁸³. Výhodou východního ritu bylo, že v něm mohli dosáhnout kněžského svěcení také již ženatí muži, což je v tom západním nemyslitelné. Právě v této zvláštnosti viděl Davídek potenciál pro boj se státní bezpečností. Vždyť kdo by podezíral ženaté muže z kněžství. Tito muži měli mít před režimem větší šanci skrýt své poslání a pomoci v místech, kde bylo pro běžné kněží těžké působit (kupříkladu ve věznicích). Zprvu tento nápad slavil úspěch, ale s postupem času se ho podařilo StB odhalit a ztratit na efektivitě.⁸⁴ Ovšem ani tento Davídkův manévr se u katolické obce neseťkal s pochopením a zvláště v 90. letech byl velmi kritizován. Problematickým se ukázal již samotný převod kandidátů ze západního ritu k tomu východnímu. Podle platného kanonického práva totiž tento převod musel být schválen církevními představiteli v Římě. A ačkoliv v době represí byl vyhlášen nouzový stav, během něhož tato schválení mohli udělovat i lokální biskupové (nejčastěji kvůli sňatkům), nebyl dosud nalezen žádný doklad toho, že by se Davídkovu společenství podařilo takovéto potvrzení od někoho získat. V praxi pak tito birituální kněží také většinou nenaplňovali své pravomoci a sloužili jen v jednom z ritů – v tom západním, čímž de facto popírali smysl biritualismu.

⁸² Ján Eugen Kočiš-slovenský řeckokatolický biskup

⁸³ Bedřich Provazník-biskup skryté církve

⁸⁴ LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999, str. 82-3.

7.6 KOBEŘICKÝ SYNOD-SVĚCENÍ ŽEN

Jakkoliv byly Davídkovy birituální snahy novátorské, nedají se vůbec porovnávat s jeho další činností, která je dodnes považována za velice kontroverzní a vyvolává nejvíce diskuzí a kritiky. Mluvíme zde o svěcení žen. Jak už jsem se pokusila dříve nastínit, Davídek byl velmi tolerantní a pokrokový člověk, a proto neviděl nic špatného na tom, aby se ženy zapojily do života církve na stejné úrovni jako muži. Zastával názor, že není žádný relevantní důvod, proč by žena nemohla přijmout svěcení, a že jde pouze o zkosnatělou církevní tradici, kterou je nutnou přizpůsobit dnešním poměrům. Zde je nutné říci, že se Davídek tisíciletou tradici nesnažil kritizovat a nechtěl jít proti kanonickému právu, ale že ji chtěl pouze zmodernizovat do nějaké pro ženy přístupnější formy.

Tyto jeho mnohaleté snahy vyústily pak v 70. letech svoláním pastorálního synodu do Koberic. Samotnému synodu předcházela dvě grémia, na nichž Davídek ostatním zástupcům lokální církve nastínil své myšlenky, které se týkaly jednak zlepšení postavení místní církve, jednak možného svěcení žen. Co se týká žen, lze jeho názory podle Petra Fialy a Jiřího Hanuše shrnout do těchto několika bodů:

- není žádný relevantní důvod, proč by ženy nemohly zastávat kněžské funkce
- tradice se mohou časem vyvíjet, a tudíž pokud je postavení žen v církvi dáno pouze na jejich základě, je v možnostech církve tyto tradice modernizovat v reakci na kulturně antropologický vývoj ženy ve společnosti
- využití žen/kněží v čistě ženských kolektivech, kam muži nemají přístup (například ve vězeních)⁸⁵

Přestože Davídek se snažil svými tezemi, přednáškami a esejemi ovlivnit své spolupracovníky, nebylo s ním v otázce svěcení žen celé společenství za jedno. Mnoho z nich mělo pocit, že takové novátorství není v jejich kompetenci, a proto o něm není třeba jednat, protože bez schválení svatého stolce výsledky sněmu stejně nebudou relevantní. I přes tyto protinázory se nakonec synod v Koberičích uskutečnil, a to 25. - 26. prosince 1970. Sněm, organizovaný Davídkovou generální

⁸⁵ PETERS, J., *Jaké má místo žena v církevních funkcích?* In: Teologický sborník 2/1997, str. 36-44.

vikářkou Ludmilou Javorovou, která byla klíčovou osobností společenství, byl velice náročný na přípravu. Účast potvrdilo asi 60 lidí, pro které bylo třeba zajistit dopravu do místa konání, aniž by vzbudili podezření u bezpečnostních orgánů. Hladký průběh byl pak narušen až vystoupením tří biskupů, již s Davídkovými tezemi nesouhlasili a volali po zrušení koncilu. Poté, co byli přehlasováni většinou, byl koncil v kobeřické faře zahájen. Z dochovaných dokumentů a magnetofonového záznamu máme celkem přesný přehled, jak samotný synod probíhal. Poté, co se projednalo postavení církve v jihomoravském kraji, se přistoupilo k otázce svěcení žen. Postupem času se zde vykryštovaly dvě proti sobě postavené skupiny. Jedni byli ochotní Davídka a svěcení podpořit a druzí ne. Když se v závěrečném hlasování od Davídkovy skupiny odklonil i Stanislav Krátký, došlo k patové situaci a svěcení žen nemohlo být prosazeno. Jelikož byl ale Davídek o nutnosti svěcení žen přesvědčen, rozhodl se, i přes nerozhodný výsledek sněmu, dát jáhenské a poté kněžské svěcení právě Ludmile Javorové. Dnes víme, že mimo ni vysvětil minimálně ještě další 3 ženy na kněze a několik dalších na jáhny (Př. Libuše Hornánská či Magdalena Záhorská)⁸⁶. Ačkoliv se Davídek snažil vysvěcené ženy zapojovat do duchovního života, většina z nich po velmi krátkém čase zjistila, že není možné jejich duchovní funkce vykonávat, a raději se stáhly do ústraní. Mimo Davídkovu osobu jsou známé i další ojedinělé případy svěcení žen. Za slovenskou stranu si můžeme zmínit třeba Nikodéma Kretta, jenž s velkou pravděpodobností vysvětil několik žen z řádu baziliánek.⁸⁷ V 90. letech pak byla tato svěcení velmi kritizována většinovou společností i svatým stolcem, který zaujal jednoznačně odmítavé stanovisko k podobným aktivitám a všechna podobná svěcení prohlásil za neplatná.

7.7 ROZŠTĚPENÍ KOINÓTÉS

Jak dnes už víme, právě odlišný postoj k ženskému svěcení byl hlavním důvodem k následnému rozštěpení Koinótés, k němuž došlo již v roce 1971. Proti Davídkovi se vykryštovala opoziční skupina vedená třemi muži – biskupem Bedřichem Provazníkem, Jirím Pojerem a Josefem Dvořákem. Právě tyto osoby pak Felix spolu s knězem Fridolínem Zahradníkem suspendoval a znemožnil jim tak vykonávat své

⁸⁶ WINTER, M. T., *Z hlubin bezedných*, Cesta, 2003, str. 156.

⁸⁷ Tamtéž str. 162.

funkce. Suspendovaní se ovšem s tímto nehodlali smířit a s pomocí biskupa Petera Dubovského Davídkovo rozhodnutí anulovali, čímž dali jasně najevo, že již dále nehodlají Davídka následovat.⁸⁸ Postupem času každý z nich vytvořil kolem své osoby na Koinótés již nezávislý okruh lidí, jemuž se věnoval. Tato nová společenství pak tvořila novou síť skryté církve v 70. a 80. letech.

Po ztrátě některých členů společenstva Davídek zahájil novou vlnu svěcení. Jádro Koinótés v těchto letech tvořili mimo Felixe Jindřich Pešek, Ludmila Javorová, Jiří Krpálek, Ivan S. Klement, O. Praem, Josef Javora a na Slovensku kupříkladu Přemysl Coufal, Dušan Špiner, Oliver Oravec, Oskar Formánek a další. Spolu s nimi se Davídek snažil o co největší obnovu podzemní církve. Mimo své společenství se snažil pomoci v obnovení či udržení duchovního života u několika řádů a kongregací. Udržoval s nimi kontakty a pomáhal jim světit vlastní kněze. Nejvíce spolupracoval s řádem petrinů, premonstrátů, salesiánů a okrajově s řádem jezuitů, maltézských rytířů či salvatoriánů.

7.8 ZÁKAZ ČINNOSTI

Jelikož jeho zapojení do života skryté církve bylo obrovské, již na počátku 70. let se o Davídkově činnosti dozvídají i v Římě. Zde pro jeho aktivity ale nemají pochopení (zvláště co se týká svěcení) a posílají mu dekret, jenž jeho činnost pozastavuje. Ovšem Davídek nevěnoval takovémuto zákazu pozornost, domníval se totiž, že nepochází přímo od papeže, ale od kolaborantů, kteří chtějí jeho společenství dostat pod svou kontrolu. Ve stejné době se totiž o jeho společenství začala více zajímat i StB, která začala jednotlivé členy Koinótés sledovat a vyslýchat.

7.9 DAVÍDEK A STB

Ke státní bezpečnosti Davídek přistupoval neobvyklým postojem. Jelikož mu byl znám fakt, že StB o jeho svěcení a dalších činnostech stejně ví, rozhodl se jí vyjít vstříc a spolupracovat do určité míry s jejími představenými. Svou funkci v životě tajné církve nijak nezapíral. Naopak dával jasně najevo své biskupské postavení. Snažil se své vyslychající přechytračit tím, že jim poskytoval drobné informace, jež

⁸⁸ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 105-107.

už jim stejně většinou byly známy, a snažil se jimi odvést pozornost od důležitějších věcí. Dnes je těžké říci, do jaké míry se stranou spolupracoval a zda byl či nebyl jejím agentem. Jisté je, že jako agent byl v jejích spisech veden, což zpochybnilo důvěru v jeho osobu na konci 80. a v 90. letech. Davídek totiž zastával názor, že je třeba něco obětovat, aby se mohlo něco většího získat, a věřil že je straně dostatečným soupeřem, aby s ní mohl hrát takovou to nebezpečnou hru. Možná i z tohoto důvodu se mu dostávalo ze strany StB jistých úlev, kdy mohl kupříkladu několikrát vycestovat do zahraničí, což by bylo pro jiné církevní představitele nemyslitelné. Nejspíše to lze považovat za chytrou taktiku, již strana chtěla zasít do skryté církve pochybnosti a skrze mediálně viditelného obětního beránka (Davídka) roztržít její struktury.

Jak jsem v posledním odstavci již nastínila, Davídek byl na konci 70. let už relativně známou postavou, o níž se všeobecně vědělo, že se zapojuje do církevních aktivit. Nejspíše i proto byl v roce 1976 spolu s dalšími tajnými biskupy pozván, aby se setkal s papežským velvyslancem Johnem Bukovským⁸⁹ a podal tak skrze Bukovského papeži informace o stavu místní podzemní církve. Během tohoto setkání mu bylo sděleno, že svatý otec si nepřeje, aby Davídek nadále pokračoval ve své světitelské činnosti. Ten, ačkoliv slíbil, že už tak činiti nebude, tento slib nedodržel.⁹⁰ Nejspíše z osobního přesvědčení o nutnosti jeho poslání. Vatikán se proto snažil Davídka zkompromitovat pomocí medií (v rozhlasu Svobodná Evropa, Hlas Ameriky), kde bylo poukazováno na jeho spolupráci s StB a jeho duševní nevyrovnanost. Různé pomluvy a dezinformace pak postupně vytvářely kolem jeho osoby negativní mrak, který zastínil jeho dobré úmysly. Z těchto důvodů a také kvůli zhoršujícímu se zdravotnímu stavu pak byl v 80. letech nucen ustoupit do pozadí. V těchto letech se pak většina skrytých církevních aktivit odehrávala kolem skupin vedených Stanislavem Krátkým a Fridolínem Zahradníkem.

⁸⁹ John Bukovský-římskokatolický arcibiskup, vatikánský diplomat

⁹⁰ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 131-2.

8 ROZBOR PŮVODNÍHO PRAMENE-VÝSLECHŮ STB

V další části své práce bych právě na skupině obklopující Fridolína Zahradníka ráda ukázala, jak v běžné praxi podobná společenství fungovala. Pro komplexnější pohled jsem zde mimo dostupné literatury použila i zápisy výslechů vedených StB. Ty nám zaprvé pomohou lépe proniknout do činnosti skrytých struktur a za druhé si skrze ně můžeme ukázat výslechové postupy, které státní bezpečnost běžně používala. Ve své práci jsem použila vyšetřovací spis 00193/83 nesoucí název – Objasňování akcí „NELEGÁL II.“ a „TOVARYŠ“ pocházejících z let 1983/4 z Hradce Králové⁹¹. Obecně lze o těchto zápisech říci, že jejich cílem bylo zdokumentovat nelegální náboženskou činnost a usvědčit vyslýchané z protistátní činnosti, o níž nikterak nepochybují. Vyslýchání jsou po celou dobu průběhu výslechů (téměř půl roku) drženi ve vazbě, odkud jsou předvoláváni podle vůle vyslychajících stále dokola. Samotné zápisy se pak snaží působit neutrálním dojmem, kdy vyslýchaný má při jejich čtení nabýt dojmu, že vše probíhá v souladu s právy a ústavou ČSR. Každý spis proto začíná takzvaným poučením, ve kterém je pomocí příslušných paragrafů vyslýchaný srozuměn s tím, že má právo nepodat vysvětlení, pokud by tím sobě či blízkým osobám způsobilo nebezpečí trestního stíhání. Vzápětí se ovšem dozvídá, že vědomé zatajování či uvádění nepravdivých údajů může vyústit v jeho stíhání. Poučení pak při samotných výsleších hraje podstatnou roli, jelikož se k němu vyšetřovatelé vracejí vždy v momentech, kdy mají pocit, že vyslýchaný neodpovídá podle jejich představ. Proto se vyslýchaný vždy musí po seznámení s poučením pod ním podepsat a stvrdit tím tak, že mu plně rozumí a bude se držet jeho principů. Za objektivní skutečnost je zde obvykle považováno vždy to, co odpovídá charakteru obvinění, a výpověď, která tomu neodpovídá, naopak za nepravdivou. Každý vyšetřovaný pak nejprve krátce představí svou osobu a popíše svůj vztah k dotazované problematice. V tomto případě k nelegální náboženské činnosti. Následně má za úkol sdělit vše, co k tématu ví. Neodpovídá-li pak jeho odpověď očekávání, je mu naznačeno, že vyšetřovatelé stejně již pravdu znají a není tedy nutné si vymýšlet či něco tajit. Tím se pak snaží vyvíjet na vyslýchaného psychický tlak a donutit ho ke změně jím už udané výpovědi tak, aby zapadala do jejich představ. Někdy se setkáváme i s citacemi předchozích výpovědí, či výpovědí ostatních vyslychaných. Ty pak

⁹¹ Archiv bezpečnostních složek, HK-V, sign. V6482, inv. č. 00193/83, 1983/4, Hradec Králové.

dotyčnému mají ukázat, že jsou buď v rozporu s tím, co předtím sám řekl, nebo nesouhlasí s tím, co řekli ostatní. Samotné dotazování pak má repetitivní povahu, kdy se neustále vrací k několika stěžejním tématům, jež znovu a znovu s vyslýchaným probírají z různých úhlů a snaží se najít rozpor v jeho odpovědích tak, aby byl vždy nucen jim sdělit další detaily a souvislosti.

Z uvedených zápisů StB bych zde pak blíže popsala pouze výsledky několika hlavních protagonistů daného společenství-Fridolína Zahradníka, Václava Netuku, Milana Berana a Stanislava Hájka. Z těchto konkrétních výpovědí se pak pokusím zrekonstruovat skryté aktivity tohoto společenství.

8.1 FRIDOLÍN ZAHRADNÍK

Abychom lépe pronikli do fungování Zahradníkovy skupiny, je potřeba si nejprve představit její členy. Vzhledem k rozsahu práce není možné uvádět všechny osoby se společenstvím související, a proto zde krátce představím pouze lídra-Fridolína Zahradníka a další tři členy společenství (Václava Netuku, Milana Berana a Stanislava Hájka), z jejichž výsledků jsem čerpala nejvíce.

Fridolín Zahradník (1935-2015) byl řeckokatolickým knězem (vysvěcen 19. 11. 1969 biskupem Eugenem Kočišem v Prešově), jenž ve druhé polovině 60. let spolupracoval s Felixem Máriou Davídkem a aktivně se zapojoval do života podzemní církve. Byl právě jedním z několika ženatých mužů, kteří díky vysvěcení ve východním ritu mohli Davídkovi poskytnout jednak styk s řeckokatolickou církví a jednak tajnou zbraň (i když jen dočasnou) v boji se státní bezpečností. Zlom v jejich spolupráci, jak už jsme si dříve nastínili, nastal v roce 1970 na tzv. Kobernickém synodu. Zde se kvůli odlišným názorům na svěcení žen rozkmotřili, což vedlo až k Zahradníkovu odtržení od Davídkova společenství. Ještě na konci téhož roku se pak nechal biskupem Bedřichem Provazníkem konsekrovat na biskupa, což bylo v rozporu s tehdejšími kanonickými právy, které neumožňovalo ženatému muži stát se biskupem. Po mnohaleté tajné aktivitě, kterou vykonával především na Slovensku, byl v 1983 zatčen a odsouzen k vězení. Odtud se dostává až v roce 1988. K jeho významným počínům po revoluci pak patří založení sdružení Emauzy, jehož se stal předsedou.

8.2 MILAN BERAN

Další významnou postavou byl řeckokatolický kněz Milan Beran (1950). Ten byl stejně jako Zahradník vysvěcen, jako ženatý muž, ve východním ritu v květnu 1978. V Zahradníkově skupině pak zaujímal místo jakéhosi sekretáře, řidiče a spoluorganizátora náboženských akcí. Spolu s ostatními byl roku 1983 zatčen a vězněn. Po revoluci pak působil jako pomocný kněz v hradeckém kraji.

8.3 VÁCLAV NETUKA, STANISLAV HÁJEK

Václav Netuka (1929) byl na kněze vysvěcen v roce 1968 díky Felixu Davidkovi a stejně jako bratři Stanislav a Pavel Hájek se podílel na rozvíjení duchovního života a šíření náboženské literatury a textů Charty 77. V roce 1983 všichni byli posláni do vazby, odkud se dostali až rok před revolucí 1989. Po revoluci pak nadále pokračovali v náboženských činnostech, jako pomocní knězi v různých farnostech.

8.4 FUNGOVÁNÍ ZAHRADNÍKOVY SKUPINY

Dnes lze říci, že tyto osoby spojovaly převážně dvě věci. Zaprvé láska ke křesťanství a za druhé civilní zaměstnání. Jelikož neměli státní souhlas k výkonu duchovní činnosti a někteří ani legitimní vzdělání k tomu potřebné, museli si dle tehdejších zákonů najít jiné zaměstnání. To našli v Rychnově nad Kněžnou v tamějším okresním podniku služeb, kde pracovali jako pokrývači. Pokrývačské práce jim pak umožnily cestovat po celé republice, aniž by budili pozornost u tajné policie. Vzhledem ke svému náboženskému zaměření si vybírali pro opravy zejména střechy kostelů a far. Záchranné práce probíhaly také na památkových objektech (například-na Broumově, Kuklově, Práčově). Takovéto výjezdy pak byly ideální pro šíření náboženské literatury (rovněž třeba disidentských textů) a pro setkávání s věřícími s různých koutů země. Většina takovýchto výjezdů měla podobný průběh. Přes den se věnovali opravám a klempířským pracím a večer se spolu s místními obyvateli scházeli a vykonávali pro ně různé náboženské obřady. Rovněž se jim snažili předat nové informace jak o církevním, tak politickém dění v ČSR, a seznámit je s novými myšlenkami a náboženskými texty. Mnohdy pro věřící organizovali přednášky a semináře a snažili se je podpořit v jejich samostudiu. Za tímto účelem pak na cyklostylech rozmnožovali náboženskou literaturu, kterou předávali zájemcům. Mimo takovéto výjezdy se jádro skupiny

pravidelně scházelo také v různých rekreačních objektech. Mezi tyto objekty patřily převážně chaty, jež si pro tyto účely pořídili.

8.5 CHATA VE ZDOBNICI

V 70. letech se nejvíce využívala chata ve Zdobnici. Její tehdejší majitel (Královohradecká konzistoř) ji propůjčil Zahradníkovi k užívání s tím, že ji bude udržovat. Ten zde v letech 1970-1976 pořádal náboženská setkání, obřady a semináře. Z výpovědí současníků víme, že se zde většinou setkával stálý okruh věřících, kterým Zahradník důvěřoval. Z těchto lidí si můžeme jmenovat kupříkladu, Milana Berana, Václava Netuku, bratry Hájkovi, Kudláčka, Jindru, Jiřího Škodu, Bartoše, Plodka atd.). Všechno to byli věřící lidé. Některým z nich se později dostalo jáhenského či kněžského svěcení. Schůzky se konaly za účelem prohloubení znalostí o náboženských otázkách. Rovněž se zde rozebíralo Písmo svaté. Vzhledem k bezpečnosti se však v roce 1976 tento objekt k náboženským účelům přestal využívat a zůstal pouze místem rekreačním.

8.6 CHATA ROZSIČKA

Jelikož Zahradník zastával názor, že je nutné zajistit nový prostor, kde by se mohli lidé náboženského zaměření setkávat, došlo na konci 70. let ke koupi chaty Rozsička v okrese Blansko. Jelikož Zahradník byl již spojován s objektem ve Zdobnici, požádal bratry Stanislava a Pavla Hájkovi, aby chatu zakoupili na své jméno. Za tímto účelem jim pak dal obnos ve výši 60 000 Kčs. Společně pak Rozsičku opravili a v 80. letech začali využívat jako místo setkávání. Scházel se zde téměř stejný okruh lidí jako ve Zdobnici. Výjimečně zde pak docházelo k početnějším setkáním (cca 20 osob) konajících se převážně v letních měsících. Probíhala zde pak různá školení a semináře, týkající se hlavně náboženské výchovy mladých lidí a rodin s dětmi. Taktéž zde vykonávali různé náboženské obřady (sloužení mše svaté, zpovědi, křty či udělování svatého přijímání).

Menší setkání pak tato skupina organizovala i v panelákových bytech (zejména v Praze). Zde konali bohoslužby a odpovídali na dotazy náboženského charakteru. Takovýchto setkání se účastnilo vždy kolem 15 osob.

8.7 NÁBOŽENSKÉ UČENÍ ROVES

Jisté průkopnické prvky pak můžeme najít u tohoto společenství ve spolupráci s novým náboženským směrem, tzv. ROVES, který se objevil v roce 1968. Jednalo se o novou organizaci žen a dívek, která přestože byla převážně laickým sdružením, fungovala na bázi volného řeholního řádu vycházejícího z učení II. vatikánského koncilu. Právě Zahradník se snažil provádět výklady tohoto nového učení a s jeho členkami udržoval kontakty. Některé z těchto žen se pak pravidelně účastnily schůzek na chatě Rozsička. Mezi všemi můžeme jmenovat Růženu Tothovou, jež společně s Marií Moravcovou patřila k vůdčím osobnostem tohoto hnutí. Společně se věnovaly výchově mladých děvčat a dětí, jimž se snažily předat výklad Písma a náboženství.

8.8 LITERATURA A SAMIZDAT

Další aktivitou, kterou se Zahradníkovo společenství zabývalo, bylo množení a šíření literatury. Literaturu buď získávali legálně – vydávala ji Česká katolická Charita⁹² či bohoslovecké fakulty, nebo ji s pomocí přátel pašovali z ciziny (př. Zahradníkova skupina od Klause Metsche z NDR).⁹³ Rovněž využívali literaturu ze starší doby či náboženské texty jiných odnoží křesťanství (př. Evangelické texty vydávané nakladatelstvím Kalich). Literaturu pak z bezpečnostních důvodů vozili do Kunvaldu k Miroslavu Kodýtkovi⁹⁴, kde ji roztříděnou a popsanou (o jaký materiál jde a kolik kopií má) ukládali do krabic na půdu. Mimo literaturu zde ukládali kupříkladu i kněžské oblečení či rozmnožovací stroj, tzv. cyklostyl⁹⁵. Zde a u Jiřího Škody v Mastech (jenž také uchovával cyklostyl) se literatura dále rozmnožovala a následně Zahradníkem přerozdělovala konkrétním věřícím, kterým je buď předávali osobně, nebo házeli anonymně do schránek. Mimo literaturu se nám pak dochovalo i několik magnetofonových pásek (buď s církevní hudbou či výkladem). Nahrávky Zahradník získával s pomocí studentů bohosloveckých fakult a od známých a snažil se je dále šířit.

⁹² Česká Charita-nakladatelství

⁹³ Znali ho ze seminářů F. M. Davidka z let 1968/9

⁹⁴ Miroslav Kodýtek-kostelník v Kunvaldu, věřící

⁹⁵ Cyklostyl-přístroj na rozmnožování písemností

Závěrem lze shrnout, že toto společenství soustřeďující se kolem postavy Fridolína Zahradníka vycházelo z koncepce, kterou vytvořil v 60. a 70. letech Felix. M. Davídek. Byl to právě on, kdo několik z nich vysvětlil na jáhny či kněze a z jehož seminářů a přednášek získali potřebné znalosti pro řízení skupiny. Díky svému zaměstnání se pak této skupině podařilo navázat skrze Zahradníka kontakty i na Slovensku a v posledních 3-4 letech i v Praze. Právě zde pak získávali informace a koncepci pro svou činnost.

9 DALŠÍ PODZEMNÍ SKUPINY

Mimo Davídkovo a Zahradníkovu společnost existovala celá řada dalších skupin podílejících se na fungování podzemní církve. Vzhledem k rozsahu práce není možno zde všechny představit a rozebrat systém jejich fungování. Z tohoto důvodu již jen stručně představím další řády či společnosti, jejichž alespoň letmé zmínění považuji za důležité k dokreslení celkového obrazu skryté církve v Československu.

9.1 VÁCLAV DVOŘÁK

Osobou, na kterou jistojistě nesmíme zapomenout, byl římskokatolický kněz Václav Dvořák a jeho okruh následovníků. Jednalo se spíše o laické společnosti, které v letech 1968-89 pomáhalo zájemcům se studiem bohosloví. Toto společenství pak v 70. a 80. letech bylo skrze některé jeho členy propojeno s Davídkovým okruhem, díky kterému se jim podařilo vysvětit některé své kandidáty.⁹⁶ Těmto kandidátům se dostávalo vynikajícího vzdělání, díky přednáškám takových církevních kapacit, jakými byli Oto Mádr⁹⁷, Josef Zvěřina⁹⁸ či Jaroslav Kadlec. Významná byla i samizdatová činnost, jíž se společenství zabývalo. Mezi významné osobnosti tohoto společenství můžeme dále řadit třeba Petra Piřhu⁹⁹ či Tomáše Halíka¹⁰⁰, kteří se zasadili o prosazení projektu Desetiletí duchovní obnovy.

9.2 PRAŽSKÁ RODINA

Dalším centrem skrytých aktivit byla Praha. Zde aktivně od roku 1975 fungovalo společenství říkající si Rodina. V čele tohoto společenství stál nejprve salesián Václav Komárek, jenž se snažil organizovat studium pro mladé lidi ve spolupráci s Josefem Zvěřinou. V 80. letech ho v pozici lídra nahradil ženatý biskup Jan Konzal, který pochází skrze svého světitele Bedřicha Provazníka do Davídkovy linie. V praxi to probíhalo tak, že přes den členové Rodiny pracovali ve svých civilních

⁹⁶ MAZANEC, J., *Čím to, že jste tak klidný: Václav Dvořák v knižním rozhovoru s Janem Mazancem*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2008, 189 str.

⁹⁷MÁDR, O., *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty, a rozhovory*, Praha, Vyšehrad, 2007. 272 str.

⁹⁸Josef Zvěřina-římskokatolický kněz, teolog, pedagog

⁹⁹ Petr Piřha-český katolický kněz, lingvista, 1992-94 ministr školství

¹⁰⁰ Tomáš Halík-katolický kněz, teolog, pedagog FF UK

zaměstnáních a po večerech se setkávali v bytech na přednáškách. Během těchto setkávání se mimo jiné řešily i manželské věci či církevně-politické záležitosti. Každé setkání pak bylo ukončeno mší svatou, která byla kolem 2. hodiny ranní. V době svého největšího rozmachu bylo toto společenství tvořeno zhruba deseti rodinami (každá měla cca 4 děti). Jako jedna z mála skupin skryté církve je pražská Rodina dodnes živým společenstvím. Skýtá zhruba 60 osob a schází se 2x měsíčně. V rámci obce pak funguje i jakési společné hospodaření (velmi volné) - je doporučeno dávat 2% platu na budování střediska. Obec tvoří cca 60% vysokoškoláků a 40% vyučených (asi 80% obce má vystudovanou teologii).¹⁰¹

9.3 SLOVENSKO

Co se týká slovenské část země, zde probíhaly skryté aktivity s menší intenzitou. Chyběli zde nějaké výrazné vůdčí osobnosti, které by se mohly rovnat těm českým. Výjimku tvoří snad jen aktivity biskupa Jána Korce, biskupa Petera Dubovského, MUDr. Silvestra Krčméryho a RNDr. Vladimíra Jukla, kteří navazovali na práci chorvatského kněze Tomislava Kolakoviče¹⁰². Podzemní život zde obstarávala převážně řeholní společenství a řády (jezuité, saleziáni, dominikáni, františkáni, piaristi atd.)¹⁰³. Většina ostatních společenství fungovala pouze v malém počtu lidí (5-10) a na venek se nijak výrazně neprojevovala. Většina skupin pracovala samostatně a vzájemně se ani neznala. Mezi těmito malými skupinami pak svou aktivitou výrazněji vynikalo hnutí Nazaret a společenství Fatima. Právě jim bych na dalších řádkách věnovala krátký prostor.

9.3.1 Společenstvo Fatima

Fatima je laické hnutí, které vzniklo na Slovensku v roce 1974. Za jeho zakladatele a nejvýznamnější osobnosti dnes považujeme MUDr. Silvestra Krčméryho a RNDr. Vladimíra Jukla. Ti, ovlivněni myšlenkami chorvatského kněze (krátce působícího

¹⁰¹ FLIEDR, B., KONZAL, J., *Zpověď tajného biskupa*, Portál, 1998, str. 56.

¹⁰² Více o T. Kolakovičovi ve studii-JABLONICKÝ, J., *Tomislav Poglajen-Kolakovič na Slovensku 1943-1946*, in: Slovenské rozhľady, 1996, č. 8., str. 90-116.

¹⁰³ GAVENDA, M., *Fortes in Fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969-1989*, Trnava: Dobrá kniha, 2014, str. 122.

na slovenském území) Tomislava Kolakoviče¹⁰⁴, ve spolupráci s Rudolfem Fibym a Eugenem Valovičem dali základy pozdějšího společenstva. Zprvu hnutí nemělo název ani žádnou konkrétní podobu. První stanovy a název vznikly až v roce 1978. Cílem tohoto společenství bylo doplnit svou činností mezery, které státem ovládaná církev nemohla ovlivnit. Společenstvo se snažilo zakládat a dále vést malé katolické společnosti a šířit náboženské myšlenky k mladým lidem a dětem. Z těchto malých skupin se postupně vytvořilo Laické apoštolské hnutí složené z několika pod hnutí, kterými jsou: Laické apoštolské hnutí mládeže, Hnutí křesťanských rodin, Hnutí křesťanské výchovy dětí a Společenství Fatima. K významným činnostem Fatimy patřilo pořádání setkávání zástupců řeholí a dalších katolických hnutí, s cílem dojít k nějaké vzájemné spolupráci či koordinaci. Od roku 1982 pak Fatima začala vydávat svůj samizdatový časopis nesoucí název *Náboženstvo a súčasnosť*. V pozdějších letech pak postupně vydávali další časopisy – *Rodinné spoločensťvo*, *Zrno*, *Rebrík* a *Katolícky mesačník*. Mimo to se snažili vydávat i církevní dokumenty, náboženské brožury a knihy (a to i zahraničního původu). Fatima byla velmi aktivním společenstvím. Její členové se účastnili podpisových peticí za náboženská a občanská práva a poskytovali zahraničním rozhlasovým stanicím náboženské informace týkající se situace v Československu. Také se zapojovali do organizování svatých poutí. Díky svým aktivitám se toto společenství brzy dostalo do hledáčku státní bezpečnosti. Přesto dokázalo přežít až do dnešní doby. Co se týká rozsahu hnutí, tak jádro tvořilo 24 členů (12 mužů a 12 žen) a širší okruh pak asi dalších 40 spolupracovníků. Jejich sídlem byla Bratislava, odkud se jim podařilo vytvořit poměrně rozsáhlou síť pokrývající zhruba 150 slovenských měst a vesnic.¹⁰⁵

9.3.2 Hnutí Nazaret

Jedná se o katolické hnutí laiků působící na území Slovenska. Zakladatelem a největší osobností byl římskokatolický kněz (salezián) Ján Augustín Beňo. Cílem této skupiny byl boj proti ateizaci rodin a mladých lidí. Rovněž se zabývali jejich

¹⁰⁴ MIKLOŠKO, F., *Nebudete ich mocí rozvrátiť: z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-89.*, Archa, 1991, str. 18-31.

¹⁰⁵ GAVENDA, M., *Fortes in Fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969-1989*, Trnava: Dobrá kniha, 2014, str. 220-226.

výchovou v duchu tradičních hodnot a morálky. Hnutí si prošlo postupným vývojem a vycházelo z myšlenek II. vatikánského koncilu. Zpočátku Beňo rovněž spolupracoval s S. Krčméry¹⁰⁶ a V. Juklem¹⁰⁷, ale postupem času se díky jejich angažování v politice rozešli a vydali jinými směry. Hnutí pro své členy pak zajišťovalo i nějakou formu studiu, kterou měli na starosti kněží. Každý kněz vyučoval jeden předmět, ve kterém byl odborníkem. Také zde existoval zajímavý fenomén žen (členky hnutí Betánie), které studentům pomáhaly s přípravou ke studiu. Každá taková žena měla na starosti 2-3 studenty, kterým o víkendech pomáhala s předepsanou látkou tak, aby všichni studenti plně pochopili danou problematiku. Problémem tohoto hnutí bylo, že se z něj postupem času vytvořila sekta, která velmi striktně zasahovala do života svých členů. Po pádu komunismu zde bylo několik snah toto hnutí zrušit, přesto se v jakési formě dochovalo až do dnes.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Viz. Poznámka č.50

¹⁰⁷ Vladimír Jukl-slovenský římskokatolický kněz, organizátor podzemní církve na Slovensku

¹⁰⁸ GAVENDA, M., *Fortes in Fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969-1989*, Trnava: Dobrá kniha, 2014, str. 215-220.

10 SITUACE PO ROCE 1989

Stejně jako celé společnosti, přinesla listopadová revoluce v roce 1989 svobodu i církvi. Po 40 letech útlaku tak mohla konečně opět naplno rozvinout své aktivity a obnovit církevní strukturu, jež byla díky předchozímu režimu v katastrofálním stavu. Československu se podařilo navázat i lepší vztahy se Svatým stolicem, a tudíž mohly být po mnoha letech znovu obsazeny biskupské stolce (například v Litoměřicích se novým biskupem stal Josef Koukl)¹⁰⁹. Také řády a kongregace se mohly zase začít beztrestně věnovat svým činnostem a vystoupit ze skrytosti. Jelikož se brzy fungování církve zcela obnovilo a její postavení stabilizovalo (ačkoliv již nikdy nedosáhla takového postavení, které měla před převratem 1948), nebylo již třeba nadále udržovat záložní podzemní struktury. Vzhledem k předchozí době útlaku mnozí zástupci podzemní církve zaujali taktiku vyčkávání a jen pozvolna vypouštěli na povrch informace o svých předchozích tajných aktivitách. Jelikož na počátku 90. let neměl nikdo dostatečný přehled o celkovém rozsahu skryté církve, bylo těžké zaujmout vůči ní nějaké oficiální stanovisko. Zprvu byl pod vlivem euforie vztah Vatikánu k těmto podzemním strukturám relativně příznivý, což dokládá i proslov papeže Jana Pavla II. z roku 1990¹¹⁰, jenž učinil ku příležitosti návštěvy Československa. V proslovu, mimo jiné, naráží na problematiku podzemní církve a děkuje jejím protagonistům za víru a ochotu bojovat za přežití církve v nelehkých podmínkách pronásledování. Postupem času, pod vlivem nových informací, se ovšem postoj Říma mění. Nakonec zaujímá celkem rezervovaný postoj, kdy sice tajně vysvěceným děkuje, ale zároveň je nabádá, aby dále své aktivity nerozvíjeli a respektovali oficiální struktury, do nichž se mají, pokud je to možné, zapojit. Pod vlivem dalších informací pak odsuzuje legálnost mnohých konání a zpochybňuje většinu svěcení, která byla jen těžko dokazatelná. Tímto necitlivým postojem se církev mnohých členů tajných společenstev velmi dotkla a vyvolala v nich pocit, že je jejich práce nedocenená či snad i nežádoucí a že v církvi nejsou vítáni. Ustala tím tak etapa, ve které se tajní duchovní spontánně k církvi přihlašovali, v naději, že budou pokračovat i nadále ve své práci.

¹⁰⁹ Josef Koukl-litoměřický biskup (1989-2003), teolog

¹¹⁰ První návštěva Jana Pavla II. V ČSFR. Evokace, mimořádné číslo, 1990. Citováno in: FIALA, P., HANUŠ, J., *Skrytá církev po listopadu 1989*, Proglas 7/1997.

10.1 I. VÝZVA

Aby věci dostaly nějaký řád, vydal Řím tzv. I. Výzvu, v níž apeloval na všechny tajně svěcené duchovní, aby se nejpozději do srpna 1990 přihlásili u svých diecézních biskupů. Životopisy těchto kněží pak byly zaslány do Vatikánu. Zde se jimi pak zabývala Kongregace pro nauku víry, v jejímž čele tehdy stanul kardinál Joseph Ratzinger, a hodnotila, jak s jednotlivými případy naloží. Tehdy se dva zástupci podzemní církve (Ing. Jan Blaha a Stanislav Krátký) vydali nezávisle na sobě do Říma s úmyslem o dané problematice na nejvyšších místech diskutovat. Jejich mise ovšem skončila nezdarem, jelikož o jejich názory nikdo nestál.

Po důkladném prošetření nakonec Kongregace zaujala stanovisko, ve kterém jednotlivé tajně svěcené duchovní rozdělila do několika skupin a podle tohoto rozčlenění s nimi dále nakládala. První skupinu tvořili duchovní, kteří ještě v době komunismu byli oficiálně vysvěceni státem uznávanými biskupy (většinou členové Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris*). Tito kněží buď ještě stihli své vzdělání získat před únorem 1948, nebo se rozhodli studovat ve státem kontrolovaném semináři. K tajným církevním aktivitám se většinou připojovali až poté, co jim z nějakého důvodu byl odebrán státní souhlas k duchovní činnosti. Do této skupiny si můžeme zařadit například Václava Dvořáka, Josefa Zvěřinu, Miloslava Vlka či Oto Mádra. S lidmi z této skupiny většinou Kongregace neměla žádný problém, jelikož jejich vzdělání a svěcení bylo legální a snadno ověřitelné. Většina duchovních se proto tedy téměř hned zapojila do života církve. Žádné větší problémy nebyly ani s druhou skupinou, do níž spadali duchovní vysvěceni v zahraničí. Zde si jako příklad můžeme uvést Tomáše Halíka či Petra Piťhu. Těmto lidem stačilo pouze potvrzení ze zahraničí, že skutečně mají dostatečné vzdělání a legitimní svěcení, k tomu, aby se taktéž mohli hned zapojit do místní církve. Teprve u třetí skupiny začínáme narážet na první problémy. Sem spadají duchovní vysvěceni nelegálně v ČSR. Zde pak rozlišujeme, z jaké biskupské linie se těmto lidem dostalo svěcení. Vatikán nakonec schválil jen dvě biskupské linie. Tou první byli duchovní odvíjející své svěcení od biskupa Jána Korce a tou druhou duchovní z linie Petera Dubovského. U těchto linií totiž nebyl pochyb o jejich legitimitě, jelikož Korec i Dubovský byli vysvěceni po schválení Svatého stolce. Na pomezí se pak pohybuje linie počínající Janem Blahou, jenž měl také oficiální požehnání (a některá svěcení z jeho linie jsou tedy považována za platná). Problémy s jeho

linií začínají s vysvěcením Felixe M. Davídka, s jehož činností se Vatikán neztotožňuje. Právě Davídkovo Koinótés patří do čtvrté skupiny, již Kongregace klasifikovala jako nejvíce problematickou. Do této kategorie můžeme zařadit i okruh kolem Fridolína Zahradníka, pražskou obec Ecclesia silentii nebo několik zástupců z okruhu Václava Dvořáka. Jde tedy o duchovní, jejichž svěcení buď nelze legálně odvíjet od nějaké platné biskupské linie či o ženaté muže, jejichž začlenění je samo o sobě problematické. Ženské svěcení je vylučováno podle kanonického práva automaticky. Kněží a biskupové z této čtvrté kategorie až na výjimky nebyli až do dnešní doby do církve oficiálně začleněni.¹¹¹

Takovéto rozdělování vyvolávalo u duchovních pocit nejistoty a jelikož si mnohdy sami nebyli jistí, jak bude jejich kněžství přijímáno, zdráhali se uposlechnout I. Výzvy a do příslušných diecézí se nehlásili. Přestože v Římě neznali přesný počet tajných duchovních působících na území ČSR, bylo jim z dosavadního průzkumu jasné, že se počítané odhady členů podzemních společenství zásadně neshodují s realitou doposud nahlášených osob. Právě proto se Biskupská konference rozhodla v roce 1992 vydat další, tzv. II. Výzvu, v níž opět vyzývala duchovní k přihlášení se. Výzva byla nejprve vydána na Slovensku (tzv. Oznam). Zde ovšem díky svému rozkazovačnému a dalo by se říci téměř i výhružnému tónu narazila na nevoli tamních duchovních, kteří na základě takovéhoho netaktního příkazu měli pocit, že nemají respekt, který si podle nich zaslouží, a že je jejich práce považována za bezcennou. Aby nedošlo k podobné reakci na českém území, rozhodli se biskupové českých a moravských diecézí sepsat umírněnější výzvu, tzv. Dopis tajně vysvěceným biskupům a kněžím.¹¹² Tato výzva pak byla 8. března 1992 hromadně předčítána při bohoslužbách ve všech kostelích a jejich hlavním poselstvím bylo, aby se duchovní přihlásili u svých představených nejpozději do 12. dubna téhož roku. Přes veškeré snahy také tato výzva způsobila rozruch díky nešťastným formulacím, které obsahovala. Nejvíce emocí vyvolávala pasáž, ve které se mluvilo o tom, že by nemělo docházet ke dvojímu kněžství. Právě tato formulace byla nejvíce kritizována. Kněží se totiž cítili odtržení od oficiální církve, protože tato formulace jako by je vyčleňovala a vytvářela dojem, že tajní kněží mají nějakou

¹¹¹ LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999, str. 154.

¹¹² Dopis tajně vysvěceným biskupům a kněžím. Zveřejněno jako příloha ACAP 03/ 1992.

vlastní církev, která není jednotná s tou římskokatolickou, což rozhodně nebyla pravda.

10.2 NORMY

Církev se na to snažila reagovat a aby jednou pro vždy ukončila jakékoliv pochybnosti, rozhodla se vydat tzv. Normae (česky Normy). Normy byly vydány 5. února 1992 Kongregací pro nauku víry. Jednalo se o předpisy, podle kterých se mělo dále postupovat ve věci podzemní církve. Jejich hlavním smyslem bylo docílit toho, aby se odstranily veškeré pochybnosti o platnosti jednotlivých svěcení, zvláště těch biskupských. Jelikož nebylo technicky možné zpětně platnost těchto svěcení dokázat, rozhodla se Kongregace pro nauku víry všechny tajně vysvěcené kněze znovu vysvětit. Takzvané svěcení sub conditione = pod podmínkou v podstatě říkalo, že bylo-li první svěcení platné, druhé již není relevantní; a naopak pokud by první svěcení bylo neplatné, platí to druhé.¹¹³ To z toho důvodu, že podle kanonického práva může být kněžské svěcení uděleno platně pouze jedenkrát. Tím se měla eliminovat možnost toho, že by nějaký duchovní byl neprávoplatně vysvěcen.

Normy dále pak říkaly, že všichni tajní biskupové, již byli vysvěceni bez souhlasu papeže (který jediný má právo rozhodnout, kdo se může a nemůže biskupem stát), musí podepsat prohlášení, v němž se zřeknou všech svých biskupských pravomocí, a slíbí, že nadále nebudou tuto funkci bez povolení Svatého otce vykonávat. U těchto biskupů (zvláště těch ženatých) pak nelze využít svěcení sub conditione, a tudíž nikdy nemohou dosáhnout jistoty platnosti svého svěcení. Jedinou možností, která se těmto biskupům nabízela, byla možnost nechat se podmíněčně vysvětit na trvalé jáhny (nejnižší stupeň) bez možnosti dalšího povýšení. Z tohoto pravidla byli vyloučeni pouze biskupové spadající do první či druhé skupiny (viz výše). Kněží mohli sub conditione přijmout bez omezení. Ti, co se pak chtěli dále začlenit do veřejné služby, museli nejprve získat svolení místního biskupa, který zhodnotil jejich připravenost k vykonávání této funkce. V případě nějakých pochybností si byli nuceni dále doplnit vzdělání. V praxi většina svobodných kněží tyto podmínky přijala a bez problémů se zapojila do života církve. Ženatí kněží pak byli podle

¹¹³ HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá církev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, str. 192.

stejných pravidel vysvěcení pro řeckokatolickou církev. Co se týká birtuálních kněží, ti potřebovali přímý souhlas papeže pro setrvání v obou ritech. Velmi striktně se pak Normy staví ke svěcení žen, jež považují za všech okolností za neplatné.

V takovéto formě pak byly Normy apoštolským nunciem Giovanni Coppou předány českým a moravským biskupům. Ti měli dále jejich obsah rozšířit mezi tajné kněží a biskupy. Ovšem zde se opět setkáváme s nešťastným rozhodnutím ze strany Vatikánu, jež si vymínil, že duchovním mají být zveřejněny pouze ty výňatky z Norem¹¹⁴, které se jich osobně týkají. To samozřejmě vedlo k tomu, že duchovní nabyli dojmu, že jim představení něco tají. Ti, kdo měli možnost osobně do výňatků z Norem nahlédnout (mnohým byly pouze přečteny), tento dokument kritizují i z důvodů, že mu chyběly určité právní náležitosti (jako byla hlavička, podpisy, či datum) a nepůsobil tedy věrohodně, což vedlo k fámám, že jde o podvrh. Tuto teorii dnes již můžeme vyvrátit díky nalezeným originálům uložených v pražské nunciatuře.

Co se týká samotného obsahu Norem, byl považován za příliš přísný, a zvláště svěcení sub conditione bylo velmi negativně vnímáno. Většina kněží totiž o svém svěcení nepochybovala a považovala ho za právoplatné. Svěcení pod podmínkou pak tedy považovali za znevažování jak jejich svěcení, tak osob, jež jim ho ve jménu Krista udělovali. Mnoho se jich proto rozhodlo svěcení pod podmínkou nepodstoupit. Řím jim však nehodlal ustoupit. Věci dokonce dosáhly bodu, kdy několik kněží a biskupů podepsalo manifestační přísahu (13. 4. 1996 ve Zdobnici) v níž odmítli svěcení sub conditione¹¹⁵ z přesvědčení, že jejich svěcení mělo všechny potřebné náležitosti a je tudíž nezpochybnitelně platné. Tento manifest nakonec nevedl k žádné výraznější reakci a kněží se tak, pokud chtěli vykonávat své funkce, museli Normám podříditi. Přestože většinu členů se nakonec podařilo do života církve integrovat, je zde i několik desítek jedinců, kteří se raději svých duchovních funkcí vzdali a žijí dodnes v anonymitě. Právě v jejich výpovědích vidím ještě možnou půdu pro další výzkum.

¹¹⁴ Výňatky z Norem byly publikovány v ACAP 2/1993 viz. *Výňatky z „Normae“ pro řešení případů tajných svěcení biskupů a kněží*, in: Getsemany 4/1993 str. 16.

¹¹⁵ Sub conditione-z lat. Pod podmínkou

11 ZÁVĚR

Ač od vrcholného období (70.- 80. let), v němž byla skrytá církev nejsilnější, uběhlo již více než 40. let, jedná se o stále nedostatečně probádanou část naší moderní historie. Vzhledem k stále žijícím aktérům tehdejších událostí je nutno k tomuto tématu stále přistupovat citlivě s ohledem na jejich soukromí. Přesto považuji za důležité se k této etapě církve a jejím představitelům stále vracet a šířit o ní povědomí k širší veřejnosti. A to jednak z důvodu všeobecného přehledu o událostech, jež nejsou tak mediálně známé, ačkoliv stojí za pozornost, a jednak z důvodu lepšího pochopení dnešního stavu věcí. Bez předchozích souvislostí a návazností není možné hlouběji proniknout do mentality současné církve a pochopit, kam se poděla její tisíciletá hegemonie.

Počátky skrytých podzemních aktivit jdou v našem prostředí ruku v ruce s nástupem komunistického režimu v únoru 1948, kdy se církev (zvláště ta římskokatolická) stala jedním z největších ideologických konkurentů tohoto režimu, a bylo proto nutné oslabit její pozice. Jelikož na takovýto útok církev nebyla připravená, nebyla schopna se bránit. Aby nedošlo k úplnému zdevastování jejích ideálů a struktur, vyvinula se určitá podzemní struktura, která se rozhodla tyto tradiční hodnoty bránit a za každou cenu udržet do doby, než bude církev opět schopna se sama o tyto záležitosti postarat.

První zárodky těchto struktur se pak více rozvinuly v období 50. let, kdy si většina tehdejších československých intelektuálů a církevních osobností odpykávala své tresty ve věznicích či táborech nucených prací. Právě zde se zažehla myšlenka, že je třeba se nastalému bezpráví bránit a že toho jde nejlépe dosáhnout podporou vzdělávání lidí, již jsou budoucí nadějí národa. Tato myšlenka se pak začala převádět do praxe zejména v 60. letech, kdy díky amnestiím byla většina církevních vzdělanců z vězení propouštěna. Postupem času se kolem těchto vzdělaných lidí začaly vytvářet okruhy lidí, jež je v jejich plánech podporovali. Společnými silami pak vytvořili různé systémy vzdělávání a výchovy mladých lidí, které pak v 70. letech dále zdokonalovali. Postupně tak vznikala široká síť malých společenství, která pokrývala celé Československo. Většina skupin na sobě pracovala zcela nezávisle a ztotožňovala se s myšlenkami II. Vatikánského koncilu (1962-5), který přinesl do života církve nový náboj. Z myšlenek tohoto koncilu čerpal v čele svého společenství Koinótés i kněz Felix Mária Davídek, kterého lze dnes považovat za

jednu z nejvýraznějších postav podzemních aktivit. Vzhledem k jeho kontroverzním myšlenkám, které často proměňoval ve skutečnost (svěcení ve velkých počtech, svěcení ženatých mužů a žen), byl zvláště v pozdějších letech v nelibosti Vatikánu a terčem všeobecné kritiky. Přesto právě díky jeho velkému nasazení a zarputilosti získalo mnoho zájemců jak z řad duchovních, tak laiků, velmi kvalitní vzdělání, díky němuž se mohli pak v případě zájmu nechat dále vysvětit. V 80. letech se pak do popředí dostávají další skupiny. Jedná se zejména o okruhy kolem Fridolína Zahradníka a Stanislava Krátkého, které se po Koberčickém synodu (1970) odklonily od předchozí spolupráce s Felixem Davídkem, a pražskou obec Ecclesia silentii vedenou Janem Konzalem. Na Slovenském území pak nejvíce vynikaly aktivity biskupa Jána Korce, Silvestera Krčméryho a Vladimíra Jukla.

Zvláště v 80. letech pak měly skryté podzemní aktivity velikou podporu i u široké veřejnosti. Lidé (i nevěřící) tehdy s církví více sympatizovali a podporovali její boj proti nenáviděnému režimu. Brali to za alespoň nějakou možnost odporu, ke kterému se mohli přiklonit. Tato podpora se nejvíce ukázala během tzv. Velehradské pouti či Svíčkové manifestaci, které se staly masovými událostmi. Tato podpora pak mimo jiné pramenila i z toho, že paradoxně v této době měli duchovní mnohem větší možnosti, jak proniknout k lidem, jež by za normálních okolností neměli šanci potkat. Tyto možnosti jim skýtala především jejich civilní zaměstnání, díky nimž se dostávali do kolektivů i nevěřících lidí, a mohli je tak svými názory do určité míry ovlivňovat či jim jen pomoci se vnitřně srovnat s životem v nesvobodě. Po dlouhé době se tak církev opět přiblížila jednotlivcům, kterým ukázala i lidskou stránku a přestala pro ně být tak jen zaprášenou institucí. Ovšem toto vzájemné souznění se velmi rychle s pádem komunismu rozplynulo.

Po revoluci se na skrytou církev a její zástupce snesla řada problémů. Jedním z nich bylo kupříkladu to, že se většina pokynů podzemních společenství udělovala pouze ústně, což výborně fungovalo jako obraný mechanismus v době útlaku, ale po revoluci, kdy bylo věci třeba nějak doložit (zvláště svěcení), naráželo na pochybnosti jak u církevních představených, tak u široké veřejnosti. Přesto nakonec Svatý stolec situaci vyřešil a to pomocí tzv. Norem vydaných v roce 1992, jimiž se mu podařilo většinu tajných kněží začlenit do svých řad. Tím se pak završilo toto

zhruba 40. leté období, v němž skrytá i oficiální církve (prolínající se) bojovaly za lidská práva a svobodu.

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

DUBOVSKÝ, J. M., *Akcia kláštoru. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949-1952.*, Martn: Matica slovenská, 1998.

FIALA, P., HANUŠ, J., *Skrytá cirkev po listopadu 1989*, Proglas 7/1997.

FLIEDR, B., KONZAL, J., *Zpověď tajného biskupa*, Portál, 1998.

GAVENDA, M., *Fortes in Fide. Skúsenosť a odkaz tajnej kňazskej formácie na Slovensku v rokoch 1969-1989*, Trnava: Dobrá kniha, 2014.

HANUŠ, J., FIALA, P., *Skrytá cirkev: Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

HANUŠ, J., *Lze pěstovat církevní historiografii v časech pronásledování?*, In: MAČALA, P., MAREK, P., HANUŠ, J., *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, I. Vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.

HLINKA, A., *Sila slabých a slabosť silných*, Tatran, 1990, 304 str.

HORKAJ, Š., PRUŽINSKÝ, Š., *Pravoslávna cirkev na Slovensku v 19. a 20. storočí: Ludia, udalosti, dokumenty.*, Prešov, 1998.

CHENAUX, P., *Katolícká cirkev a komunizmus v Evropě (1917-1989): od Lenina k Janu Pavlu II.*, Praha: Rybka Publishers, 2012.

JABLONICKÝ, J., *Tomislav Poglajen-Kolakovič na Slovensku 1943-1946*, in: Slovenské rozhľady, 1996, č. 8., str. 90-116.

KAPLAN, K., *Těžká cesta-Spor Československa s Vatikánem 1963-73*. Brno 2001.

KOREC, J. CH., *Od barbarskej noci*, Bratislava: LÚČ, 1990.

KRÁTKÝ, S., MAZANEC, J., *Stanislav Krátký: K plnosti: rozhovory Jana Mazance s dobrým bratrem a biskupem skryté cirkve*, Cesta, 2004.

LIŠKA, O., *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, I. Vydání, Brno, SURSUM, 1999.

MÁDR, O., *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty, a rozhovory*, Praha, Vyšehrad, 2007.

- MAZANEC, J., *Čím to, že jste tak klidný: Václav Dvořák v knižním rozhovoru s Janem Mazancem*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2008.
- MIKEŠ, F., *Biskup Felix Maria Davídek (jeho multidisciplinární teologie a řád praxe)*, in: KARFÍKOVÁ, L., KRÍŠŤAN, A., KUŘE, J., „Život se tvoří z přítomné chvíle“ - *Česká katolická teologie po druhé světové válce*, 1.vyd., Brno,Řím : Centrum pro studium demokracie a kultury, Křesťanská akademie, 1998.
- MIKLOŠKO, F., *Nebudete ich mocť rozvrátiť: z osudov katolickej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-89.*, Archa, 1991.
- NEDOROSTEK, M., *Obráz moravské skryté cirkve v historiografii*, In: MAČALA, P., MAREK, P., HANUŠ, J., *Církyve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, I. Vydání, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2010.
- PETERS, J., *Jaké má místo žena v církevních funkcích?* In: *Teologický sborník* 2/1997, str. 36-44.
- PETRANSKÝ, I. A., *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945-1946*, Nitra: Garmond, 2001.
- PEŠEK, J., BARNOVSKÝ M., *V zovretí normalizácie*, VEDA, 2016.
- PEŠEK, J., BARNOVSKÝ, M., *Pod kuratelou moci*, VEDA, 2010.
- ŠIMULČÍK, J., *Čas svitania: Sviečková manifestácia-25. marec 1988*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1998.
- VAŠKO, V., *Neumlčená. Kronika Katolíckej cirkve v Československu po Druhej svetovej válce, I-II.*, Praha: ZVON, 1990, 268 str.
- VEPŘEK, K., *Skrytá církev (2/10), Začátky* in: *Prameny a proudy, rozhlasové vysílání*, Český rozhlas Vltava, 25. 4. 2010, 16:00 hod.
- VEPŘEK, K., *Skrytá církev (3/10), Felix Maria Davídek*, in: *Prameny a proudy, rozhlasové vysílání*, Český rozhlas Vltava, 2. 5. 2010, 16:30 hod.
- VNUK, F., *Popustené putá: Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie: 1967-1971*, Matica slovenská, 2001.
- WINTER, M. T., *Z hlubin bezedných*, Cesta, 2003.
- Archiv bezpečnostních složek, fond HK-V, sign. V 6482, inv. č. 00193/83, *Objasňování akcí „NELEGÁL II.“ a „TOVARYŠ“*, 1983/4, Hradec Králové.